

UDK 902
ISSN 1330-0644
VOL. 18./2001.
ZAGREB, 2001.

P **riilozi**

Instituta za arheologiju u Zagrebu

Pril. Inst. arheol. Zagrebu 18./2001.
Str./Pages 1-292, Zagreb, 2001.

Časopis koji je prethodio

Prilozi 1., 1983., Prilozi 2., 1985., 3.-4., 1986.-1987., 5.-6., 1988.-1989., 7., 1990.,
8. 1991., Pril. Inst. arheol. Zagrebu 9., 1992., 10., 1993., 11.-12./1994.-1995.,
13.-14./1996.-1997., 15.-16./1998.-1999., 17./2000.

Nakladnik/ Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU/
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/ Adress of the editor's office

Institut za arheologiju/Institute of archaeology
HR - 10000 Zagreb, Ulica grada Vukovara 68
Telefon/phone/fax ++385/01/615 02 50
e-mail: institut-za-arheologiju@IARH.tel.hr

Glavni i odgovorni urednik/ Editor in chief

Željko TOMIČIĆ (Zagreb)

Redakcijski odbor/ Editorial committee

Dunja GLOGOVIĆ (Zagreb), Timotej KNIFIC (Ljubljana, SLO), Remza KOŠČEVIĆ
(Zagreb), Laszlo KÓVACS (Budapest, HUN), Kornelija MINICHREITER (Zagreb),
Mladen RADIĆ (Osijek), Željko RAPANIĆ, (Split) Aleksandar RUTTKAY (Nitra,
SK), Ivančica SCHRUNK (Minneapolis, USA), Željko TOMIČIĆ (Zagreb).

Prijevod na engleski/ English translation

Nikolina MATETIĆ PELIKAN

Prijevod na njemački/ German translation

Nikolina MATETIĆ PELIKAN

Lektura/ Language editor

Marijan RIČKOVIĆ (hrvatski)
Ulrike STEINBACH (njemački)
Kenneth MAYER (engleski)

Dizajn/ Design

Roko BOLANČA

Korektura/ Proofreaders

Krešimir KVOČIĆ

Računalni slog/ Layout

Ranko PERŠIĆ, Zagreb

Tisak/ Printed by

Tiskara PETRAVIĆ, d.o.o., Vladimira Nazora 12, 10434 Strmec

Naklada/ Circulation

600 primjeraka / 600 examples

Sekundarne publikacije/ Indexed in

GERMANIA Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen
Archaeologischen Instituts, Verlag Philipp von Zabern, Mainz

Izdavanje časopisa novčano podupire

MINISTARSTVO ZNANOSTI I TEHNOLOGIJE REPUBLIKE HRVATSKE
HR - 10000 Zagreb, Strossmayerov trg 4

Sadržaj

Izvorni znanstveni radovi

- 5 KORNELIJA MINICHREITER
Tipološka klasifikacija keramike rane starčevačke kulture iz stambene zemunice 10 u Zadubravlju
- 21 DUNJA GLOGOVIĆ, SLOBODAN MIKO
Nekoliko brončanodobnih nalaza iz okolice Torčeca pokraj Koprivnice i njihova spektrometrijska analiza
- 33 DARIA LOŽNJAK
Nalazišta brončanoga doba na vinkovačkom području
- 63 SAŠA KOVAČEVIĆ
Istraživanja prapovijesnog lokaliteta u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak - povijest i novi rezultati
- 79 RENATA ŠOŠTARIĆ
Karbonizirani biljni ostaci iz prapovijesnog lokaliteta u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak
- 83 NIVES MAJNARIĆ PANDŽIĆ
Grob ratnika Lt 12 iz srednjolatskog groblja u Zvonimirovu kod Suhopolja u Virovitičko-podravskoj županiji
- 103 MARKO DIZDAR
Nalazišta latenske kulture na vinkovačkom području
- 135 REMZA KOŠČEVIĆ
Sitni metalni predmeti iz Siscije
- 143 REMZA KOŠČEVIĆ
Daljnja opažanja o olovnim privjescima
- 157 VLASTA BEGOVIĆ, IVANČICA SCHRUNK
Preobrazbe rimskih vila na istočnom Jadranu u kasnoj antici i ranom srednjem vijeku
- 173 ŽELJKO TOMIČIĆ
...Sclavorum regionem, quae Zellia appellatur... Pavla Đakona
Povijesna (renesansna) kartografija - novi izvor poznavanja hrvatskog ranog srednjovjekovlja
- 189 TAJANA SEKELJ IVANČAN
Neki arheološki primjeri zaposjedanja ruševina antičkih urbanih cjelina u sjevernoj Hrvatskoj tijekom srednjeg vijeka
- 213 TATJANA TKALČEĆ
Gotičke keramičke čaše iz Glogovnice i Ivanca Križevačkog kraj Križevaca i Gudovca kraj Bjelovara

Contents/Inhaltsverzeichnis

Original scientific papers

- KORNELIJA MINICHREITER
Typological classification of pottery of the early Starčevo culture from the pit-dwelling 10 in Zadubravlje
- DUNJA GLOGOVIĆ, SLOBODAN MIKO
A couple of Bronze Age finds from the surroundings of Torčec near Koprivnica and their spectrometric analysis
- DARIA LOŽNJAK
Bronze Age sites in the Vinkovci region
- SAŠA KOVAČEVIĆ
Investigation of the prehistoric locality in Nova Bukovica on the site Sjenjak - History and new results
- RENATA ŠOŠTARIĆ
Carbonized plant remains of the prehistoric locality in Nova Bukovica on the site Sjenjak
- NIVES MAJNARIĆ PANDŽIĆ
Warrior's grave Lt12 from Middle La Tène II grave site in Zvonimirovo near Suhopolje in the County of Virovitica-Podravina
- MARKO DIZDAR
La Tène culture sites in the Vinkovci area
- REMZA KOŠČEVIĆ
Small metal artifacts from Siscia
- REMZA KOŠČEVIĆ
Further observations on lead pendants
- VLASTA BEGOVIĆ, IVANČICA SCHRUNK
Transformations of Roman villas on the eastern Adriatic coast in late classical antiquity and the early Middle Ages
- ŽELJKO TOMIČIĆ
...Sclavorum regionem, quae Zellia appellatur... von Paulus Diaconus
Historische (Renaissance-) Kartographie die neue Forschungsquelle für das Frühmittelalter in Kroatien
- TAJANA SEKELJ IVANČAN
Manche archäologische Beispiele für die Besiedlung der Ruinen antiker Städtanlagen in Nordkroatien im Mittelalter
- TATJANA TKALČEĆ
Gotische Keramikgefäße aus Glogovnica und Ivanec Križevački bei Križevci und Gudovac bei Bjelovar

Pregledni radovi

- MARIJA BUŽOV
235 Podni mozaici sustava Eufrazijeve bazilike
- ŽELJKO TOMIČIĆ, TATJANA TKALČEĆ,
MARKO DIZDAR, DARIA LOŽNJAK
253 Veliki Gradiš, Veliko Gradišće - plemićki grad Vrbovec kraj Huma na Sutli (Stanje istraživanja 2001. godine)
- DARIA LOŽNJAK, TATJANA TKALČEĆ
275 Suhopolje - Lajkovina rezultati sustavnog terenskog pregleda kasnobrončanodobnoga naselja

Prikazi

- DUNJA GLOGOVIĆ
285 **TRANS EUROPAM**, Festschrift für Margareta Primas, Beiträge zur Bronze- und Eisenzeit zwischen Atlantik und Altai, Antiquitas, Reihe 3, Abhandlungen zur Vor- und Frühgeschichte, zur Klassischen und Provinzial-Römischen Archäologie und zur Geschichte des Altertums, Bd. 34, Bonn, 1995., 288 str., sa sl.
- DARIA LOŽNJAK, TATJANA TKALČEĆ
289 Kratice

Review

- MARIJA BUŽOV
Bodenmosaiken des Systems des Eufrazios-Basilika
- ŽELJKO TOMIČIĆ, TATJANA TKALČEĆ,
MARKO DIZDAR, DARIA LOŽNJAK
Veliki Gradiš, Veliko Gradišće - feudal town of Vrbovec near Hum na Sutli (as of 2001)
- DARIA LOŽNJAK, TATJANA TKALČEĆ
Suhopolje - Lajkovina
Results of systematic survey of the Old Bronze Age settlement

- DARIA LOŽNJAK, TATJANA TKALČEĆ
Abbreviations / Abkürzungen

Gotičke keramičke čaše iz Glogovnice i Ivanca Križevačkog kraj Križevaca i Gudovca kraj Bjelovara

Gotische Keramikgefäße aus Glogovnica und Ivanec Križevački bei Križevci und Gudovac bei Bjelovar

Izvorni znanstveni rad

Srednjovjekovna arheologija

Original scientific paper

Mediaeval archaeology

TATJANA TKALČEC

Institut za arheologiju

Ul. grada Vukovara 68

HR - 10000 Zagreb

UDK/UDC 904:7.033.5-033.6(497.5)"14"

Primljeno/Received: 15. 05. 2001.

Prihvaćeno/Accepted: 18. 06. 2001.

U članku se obrađuju kasnosrednjovjekovne keramičke čaše iz lokaliteta Glogovnica - crkva Sv. Marije, iz arheoloških istraživanja koje je proveo Gradski muzej u Križevcima 1998. i 1999. godine, zatim iz Ivanca Križevačkog - Groblje (površinski nalaz) i iz Gudovca - Gradina (iz iskopavanja arheologa-amatera I. Barešića 1934.-1939. godine i 1951.-1954. godine te površinskih nalaza 1996. godine). Izneseni su povijesni podaci o svakome lokalitetu, zatim slijedi analiza i usporedba analognih i sličnih srednjoeuropskih nalaza kao i prikaz porijekla motiva i načina ukrašavanja koji se nalaze na čašama.

Ključne riječi: kasni srednji vijek, 15. stoljeće, gotički stil, keramička čaša, lončarska radionica, Glogovnica, Ivanec Križevački, Gudovac

Schlüsselwörter: Spätmittelalter, 15. Jahrhundert, gotischer Stil, Keramikbecher, Töpferwerkstätte, Glogovnica, Ivanec križevački, Gudovac

Lončarstvo je jedno od najstarijih i najčasnijih zanimanja. Sirovina, glina bolje ili lošije kvalitete, nalazi se posvuda. Lončari su radionice gradili tamo gdje je bilo dovoljno gline i dovoljno šume odnosno drva za loženje peći. To su bila državna dobra koja su se sastojala od kuće za stanovanje, zgrade za pečenje keramike, radionice, skladišta i staja. Lončari su izrađivali keramičke posude i jednostavnije oblike pećnjaka za širu okolicu. Druga mogućnost je da je majstor-lončar imao svoju radionicu na imanju nekog moćnika ili plemića gdje je izrađivao keramičke predmete za njegove potrebe (npr. u Gudovcu su nađeni kalupi za pećnjake kao i brojni ulomci odbačenih pećnjaka s greškom). Imućni ljudi kupovali su i fine lončarske radove iz udaljenih krajeva. Od vremena Anžuvina nadalje evala je trgovina te su i na naše područje trgovinom stizali proizvodi iz srednjoeuropskih radionica. Zbog jake trgovine došlo je i do ažurnijeg pokretanja stanovništva, što je dovelo do upoznavanja i oponašanja tehnika i stilova izrade raznih stranih proizvoda te su majstori-lončari preuzimali opću modu koja se javila na proizvodima europskog tržišta.

Kasnosrednjovjekovno keramičko posuđe po funkciji dijelimo na dvije skupine, na posude za pripremanje (miješanje, kuhanje) i čuvanje hrane te na stolno posuđe (za iznošenje hrane na stol, za jelo i piće). Zbog različitih funkcija obje skupine bitno se razlikuju po obliku i ukrasu.

Za prvu skupinu karakteristika je - uporabnost. Oblik posude se mora što bolje prilagoditi praktičnoj namjeni: kuhanju hrane, čuvanju tekućina, žita, masti itd. Dekoracija kod te skupine posuda nije bila važna - posude za kuhanje bile su često kratkog vijeka trajanja zbog intenzivnog svakodnevnog korištenja i rukovanja (lomile su se, oštetile) i, kao i one za čuvanje hrane, koristile su se u pomoćnim prostorijama. Funkcionalni oblici su se vrlo rano u povijesti keramike definirali i očuvali stoljećima. Zato se prilično teško određuje početak i kraj nastanka pojedinih predmeta.

Za drugu skupinu, uz uporabnost, karakteristika je i dekorativnost. Ovoj skupini pripadaju i keramičke gotičke čaše. Svaki lončar, odnosno svaka radionica izrađuje osnovne oblike keramičkih čaša na svoj način, prateći pri tome opću

modu i trenutačne pravce u proizvodnji, što je podložno povremenim jačim ili slabijim utjecajima sa strane.

Predmeti za točenje i pijenje moraju biti od čvrstog, odnosno gustog materijala, praktični i stabilni, a rubovi im moraju biti pogodni za točenje i pijenje. U tome se očituje njihova funkcionalnost. Gotičke čaše upotrebljavali su bogatiji pojedinci te se obraćala veća pozornost njihovom ukrašavanju.

U kasnom srednjem vijeku izrađivale su se posude namijenjene "običnom" čovjeku: lonci, vrčevi, zdjele i čaše od drveta i gline. Proizvodi od kamenine i stakla rađeni su za imućnije.

Kao posude za piće upotrebljavale su se posude od drveta, gline, stakla, plemenitih i običnih kovina.

Prvobitno su se za piće koristili manji keramički lonci i vrčevi te, vjerojatno, drvene posude i čaše. Keramički pehari, vrčevi i čaše počeli su se koristiti tijekom 14. i, osobito, početkom 15. stoljeća (BERANOVA, 1996., 516.). U zemljama Zapadne Europe čaše su se koristile već od 12. stoljeća, odnosno onda kada se u određenom kulturnom miljeu javila potreba za korištenjem vlastite posude za piće. U nekim zemljama je još u 16. i 17. stoljeću više osoba pilo iz iste posude (čak i u imućnijim slojevima).

Pored nekih tipičnosti na samom predmetu, za dataciju je bitna arheološka metoda (stratigrafsko iskopavanje) kao i posude datirane novcem (posude u kojima je bio pohranjen novac ili posude nađene u slojevima datiranim novcem). Kod nas se nije obraćalo dovoljno pozornosti objavi keramičkog kasnosrednjovjekovnog materijala i posuda koje je čovjek koristio u svakodnevnom životu. Prisutan je i problem nestratigrafskog iskopavanja lokaliteta. Rezultat cijele situacije je to da u Hrvatskoj, zasada ne postoji opća tipologija kasnosrednjovjekovnog materijala kao ni s nekog pojedinog lokaliteta. U susjednim zemljama je rad na ovoj temi već znatno napredovao (npr. objava keramičkog materijala iz Otoka pri Dobravi (Gutenwert), ŠRIBAR, 1973. i dr.) te se u radovima u kojima se obrađuje tipologija kasnosrednjovjekovne keramike, definiraju i posebni tipovi keramičkih čaša (CECH, 1985.; CECH, 1987.) ili se, u monografijama o određenom lokalitetu objavljuju detaljni opisi i crteži čaša s jasnim kontekstom iz kojeg nalazi potječu (HOLL-PARÁDI, 1982.).

U Hrvatskoj je na keramičke čaše, kao posebne tipove stolne keramike, još 1956. godine upozorio I. Mažuran na osnovi nalaza čaša na lokalitetu Klara ili Fratarsko brdo zapadno od franjevačkog samostana u Našicama. Sve do 1998. godine, kada je T. Sekelj Ivančan objavila rad o posebnim keramičkim čašama iz Sokolovca, Rudina - Čečavca i Kapan - Ivanca, keramičke čaše vrlo su rijetko objavljivane - tek kao pojedinačni nalazi - što i nije čudno, s obzirom da je u hrvatskoj arheologiji kasni srednji vijek prilično zanemaren i, s arheološkog motrišta, predstavlja nepoznanicu.

U Sloveniji je u pripremi za tisak obimniji rad o čašama (M. GUŠTIN, *Srednjeveške in renesančne čaše na Slovenstem*). Godine 1999. M. Guštin je objavio osnovnu tipologiju keramičkih čaša od kraja 14. do početka 16. stoljeća u Sloveniji (GUŠTIN, 1999., 255., sl. 3.). Prvu skupinu predstavljaju jednostavne čaše s glatkim, ravnim ili lagano konično oblikovanim stijenkama. Tijelo čaše se izravno izdiže iz noge koja je nenaglašena i čije dno je ravno. Faktura gli-

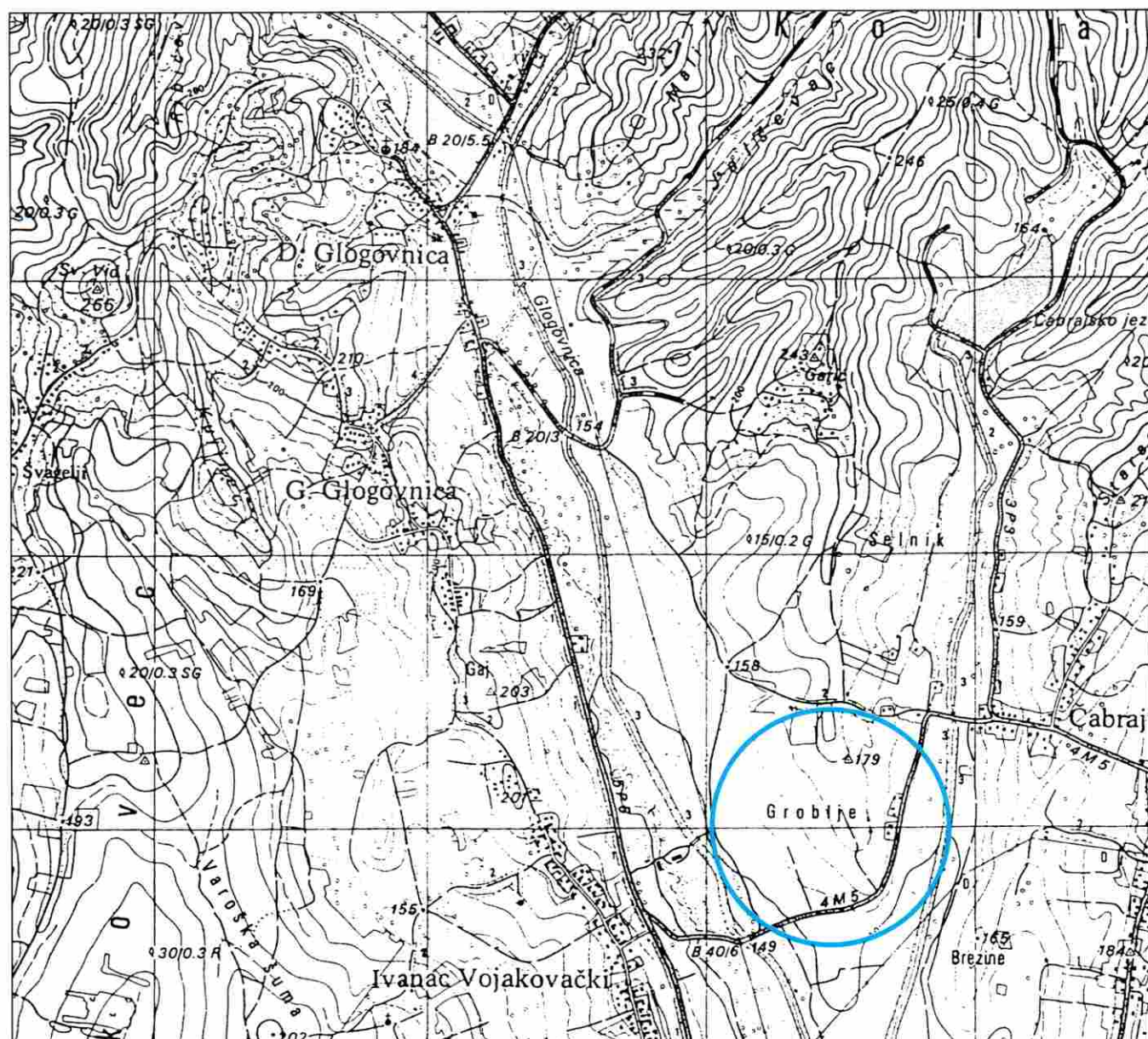
ne je gruba i površina je hrapavo izvedena. U drugu skupinu spadaju tzv. "celjske čaše" koje su izdvojene kao poseban tip gotičkih čaša, kvalitetne izrade i bogato ukrašene. One su koničnog oblika, podsjećaju na oblik pješčanog sata, većina čaša ima kvalitete vrlo tvrde, "zvoneće" keramike. Često su ukrašavane pečatima raznih motiva, ponekad i s antropomorfnim aplikama te slikane crvenom bojom. Rjeđi je ukras kotačićem ili valovito urezanim crtama. Na osnovi stratigrafije nalaza čaša na Starom Gradu nad Celjem, ustanovljeno je da su čaše ukrašene pečatima starije od onih na kojima je ukras izveden s kolčićem i ukrasom valovnice ili cik-cak linije. Treću skupinu predstavljaju tzv. "ljubljske čaše" na nozi s velikim okruglim recipijentom i pravilnim visoko izvedenim rubom. Četvrtu skupinu čine manji lonci, za koje se, na osnovi materijala iz Staroga Grada nad Celjem, ustanovilo da se razvijaju iz koničnih čaša. To su trbušasti lončići uskog vrata te naglašeno širokog i izvučenog ruba. Prikladni su za pijenje, ali imaju i drugu funkciju jer je oblik unutarnje strane ruba tih posuda prilagođen zatvaranju poklopcem. Jedini ukras na njima čine vodoravna rebra koja lončar odmah izvodi na lončarskom kolu prigodom same izrade posude. Celjske čaše izrađivane su za bogate pojedince, ne serijski, od brojnih nalaza nema identičnih primjeraka. Razlikuju se i po obliku i po veličini te izvedbi ukrasa. Jednostavni oblici čaša prve i četvrte skupine odaju dojam lokalne serijske proizvodnje. Kod njih se primjećuju samo male razlike u veličini i boji pečenja. Čak se i za "ljubljske čaše" pretpostavlja da su proizvodi serijske proizvodnje.

Keramičke čaše predstavljaju standardan oblik posuda za piće. Izuzevši neke luksuzne primjerke, keramičke kasnosrednjovjekovne čaše najčešće su proizvodi serijske proizvodnje. Iako malobrojne, ove vrste posuda pokazuju raznovrsnost u oblicima i veći broj inačica u okviru jednog tipa. Obično se ne nađu dva identična primjerka. Određene karakteristike keramičkog materijala zajedničke su svim čašama u jednoj seriji, ali dolazi do odmaka u veličini i kombiniranju uobičajenih ornamentalnih motiva.

Čaše objavljene u ovome radu potječu iz lokaliteta Glogovnica - crkva Sv. Marije, iz arheoloških istraživanja koje je proveo Gradski muzej u Križevcima 1998. i 1999. godine, zatim iz Ivanca Križevačkog - Groblje (površinski nalaz) i iz Gudovca - Gradina (iz iskopavanja arheologa-amatera I. Barešića 1934.-1939. godine i 1951.-1954. godine i površinskih nalaza 1996. godine).¹

Radi bližeg vremenskog opredjeljenja čaša kao i radi približavanja slike o ljudima koji su ih koristili, ovdje su izneseni povijesni podaci o svakome lokalitetu, zatim slijedi analiza i usporedba analognih i sličnih srednjoeuropskih nalaza kao i prikaz porijekla motiva i načina ukrašavanja koji se nalaze na čašama.

¹ Zahvaljujem arheologu i ravnatelju Gradskog muzeja Križevci ZORANU HOMENU što mi je ustupio za objavu nalaze iz Glogovnice i Ivanca Križevačkog i arheologu mr. GORANU JAKOVLEVIĆU iz Gradskog muzeja Bjelovar za nalaze iz Gudovca

Sl. 1. Zemljovid s položajem lokaliteta Glogovnica - crkva Sv. Marije i Ivanec Križevački - Groblje. Mjerilo 1:25000

Abb.1. Landkarte mit der Lage der Standorte Glogovnica - Marienkirche und Ivanec križevački - Friedhof. Maßstab 1:25000

GLOGOVNICA - CRKVA SV. MARIJE

Glogovnica (Donja i Gornja) nalazi se 12 km sjeverno od Križevaca i predstavljala je značajno uporište srednjovjekovnog života (sl. 1., sl. 3.). Oko nekih nepoznanica u vezi s posjedima templara i ivanovaca kao i oko točne ubikacije samostana kraj današnje župne crkve Uznesenja Marijina, koja je nekada pripadala regularnim kanonicima Sv. Groba Jeruzalemskog (sepulkralcima), godinama se vode rasprave između povjesničara, povjesničara umjetnosti i arheologa.

U 12. i 13. st. u Glogovnici i okolnom području spominje se postojanje posjeda te samostana templara i ivanovaca, a početkom 13. st. tamo stižu iz Poljske, iz grada Miechow, sepulkralci (u narodu zvani križnici jer su na odjeći s prednje strane nosili dvostruki križ), odnosno regularni kanonici Sv. Groba Jeruzalemskoga. O tome svjedoči isprava kralja

Andrije II. Sepulkralci su po svome dolasku u Glogovnicu izgradili crkvu. Ona se u pisanim izvorima iz 1230. godine navodi kao samostanska crkva pod imenom Blažene Djevice Marije. U arheološkim iskopavanjima 1998. godine pronađeni su temelji romaničke crkve ispod današnje gotičke. Najvjerojatnije iz te crkve potječu poznati romanički kamenereljezi s prikazima sepulkralaca koji su kasnije ugrađeni na zvonik te u unutrašnjosti današnje glogovničke crkve, na župnom dvoru i u podrumu privatne kuće u Glogovnici, kućni br. 61. Uz nalaze iz Rudina u Požegi, glogovnički kamenereljezi predstavljaju najznačajnije ostatke romaničke skulpture u ovom dijelu Hrvatske.

Sepulkralci su živjeli u Glogovnici strogim životom u svojem samostanu koji oni nazivaju domus (kuća). Ostaju u Glogovnici više od 250 godina. Posljednji prepozit Toma spominje se 1466. godine. Deset godina pioslije njega pre-

pozitom postaje zagrebački kanonik Stjepan Perović jer su posjedi u Glogovnici postupno došli u nadležnost Kaptola i zagrebačkih biskupa. Godine 1495. papa Aleksandar VI. podijelio je prepozituru zagrebačkom biskupu Osvaldu Thuzu, Godine 1500. kao prepozit samostana navodi se Andrija Alfonz Thuz, brat biskupa Osvalda.

Današnja crkva Marijina Uznesenja nastala je krajem 15. st. Nalazi se na istaknutoj uzvisini s utvrđenim platoom sa sjeverne strane, očuvanim jarkom i na terenu vidljivim obrisima kula pod zemljom. Utvrđivanje zaravni uslijedilo je vjerojatno zbog Turaka, čiji prodor je u ovom kraju bio 1474. godine.

Iako povjesničari i nakon arheoloških iskopavanja drže da se samostan nalazio sjeverno od crkve, te da je u kasnijim razdobljima utvrđen (DOBROVIĆ, 1999.), postoji valjana pretpostavka da samostan treba tražiti južno od crkve, na položaju današnjeg župnog dvora. Ostaci građevine koja je otkrivena 1998. i 1999. godine sjeverno od crkve vjerojatno su ostaci objekta koji je pripadao kompleksu kaštela glogovničke prepoziture. "Radi li se to upravo o samostanu kojega tražimo? Odgovor ne bi mogao biti potvrđen, ako uzmemo u obzir navode isusovačkoga pisca koji 1765. godine piše "Povijest Glogovnice". On navodi: "Blizu crkve bio je samostan redovnika križnika s rezidencijom prepozita, od čega i sad postoje neki dokazi u ruševinama koje se pružaju prema jugu, gdje je sada kuća župnika." U piščevo doba još se dobro moglo vidjeti ostatke samostana kojeg su porušili Turci krajem 16. st., pa ne bismo trebali sumnjati u istinitost podataka. Znači, na platou iza crkve kojeg okružuje opkop trebalo bi tražiti objekt druge vrste. Kako se i crkva u Glogovnici ubraja u tzv. crkvene tvrđave, za očekivati je bilo da se na tom prostoru može naći objekt koji je služio za obrambene svrhe." (HOMEN, 2000. a, 51.)².

To potvrđuju i pisani izvori iz kraja 15. i iz 16. stoljeća u kojima se u Glogovnici spominje utvrda, kaštel i kaštelan.

Ulomci keramičkih gotičkih čaša nađeni su u otpadnoj jami nešto sjeveroistočnije od tog objekta (kataloški br. 1-7, sl. 6.-9., T. 1., 1, 3-8) zajedno s brojnim nalazima ulomaka kasnosrednjovjekovnih keramičkih posuda, uglavnom lonaca, te nekoliko ulomaka stakla.

Sve čaše izrađene su na brzorotirajućem lončarskom kolu. Ukrašene su vodoravnim žljebovima izvedenim na lončarskom kolu (kat. br. 8) u kombinaciji s plastičnim naljepcima u obliku stožastih bradavica i vrpčama s ukrasom ovalnih, ukošenih motiva otisnutih kotačićem ili predmetom tupog vrha (kat. br. 1, 5, 6) ili s gusto raspoređenim ukrasom otiskivanja ovalnih motiva po trbuhu čaše u kombinaciji s ukrasom plastičnih naljepaka u obliku stožastih bradavica (kat. br. 2). Boja pečenja je siva, svijetlosmeđa do oker. Posebnim oblikom i izvedbom ističe se čaša kat. br. 3. To je čaša s drškom (koji nedostaje) na niskoj prstenastoj nozi. Ukrašena je vodoravnim nizovima cikcak ureza, a boja pečenja je ciglastocrvena. Također se ističe vrlo kvalitetna čaša od tamnosive kaolinke gline, ukrašena pečačenjem i utiskivanjem šablona s ljestvičastim ukošenim motivima (kat. br. 4). Na nozi ima ukras kružnih motiva izvedenih pečačenjem ili ubadanjem tupim predmetom.

Z. HOMEN za citiranje koristi rukopis u Hrvatskom državnom arhivu, *Isusovački samostan Zagreb, kat. II., fasc. 6., br. 28*

IVANEC KRIŽEVAČKI - GROBLJE

Lokalitet Ivanec Križevački - Groblje (prije Ivanec Vojakovački) nalazi se oko šest kilometara sjeverno od Križevaca, s lijeve strane ceste od Ivanca prema Čabrajima (sl. 1., sl. 4.). Položaj se nalazi na južnom obronku uzvisine koja se pruža u pravcu sjeverozapada. U podnožju teče rječica Glogovnica. U Registru arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske spominju se nalazi keramike i građevinskog materijala na položaju Zidine i Groblje u Ivanu Vojakovačkom (REGISTAR 1990., br. 543), odnosno Ivanu Križevačkom (REGISTAR 1997., br. 543). Godine 1983. Gradski muzej Križevci poduzeo je arheološko rekognosciranje. Godine 1998. autorica članka obišla je položaj koji se prema topografskoj karti 1:20000 naziva Groblje. Na oranici je nađena velika količina ulomaka kasnosrednjovjekovne keramike, među kojima i ulomak gotičke čaše (kat. br. 8, sl. 15., T. 1., 2). Na istom položaju nađeni su ulomci kosti (možda ljudskih - analiza nije provedena). Pretpostavka je da se radi o višeslojnom lokalitetu koji je u različitim razdobljima imao drukčiju funkciju. Oko 500 metara sjevernije nalazi se položaj s toponimom Selnik na kojem su zamijećeni rijetki nalazi kasnosrednjovjekovne keramike (vidljivost je bila loša). Lokalitet, kao ni rezultati rekognosciranja, dosada nije objavljen.

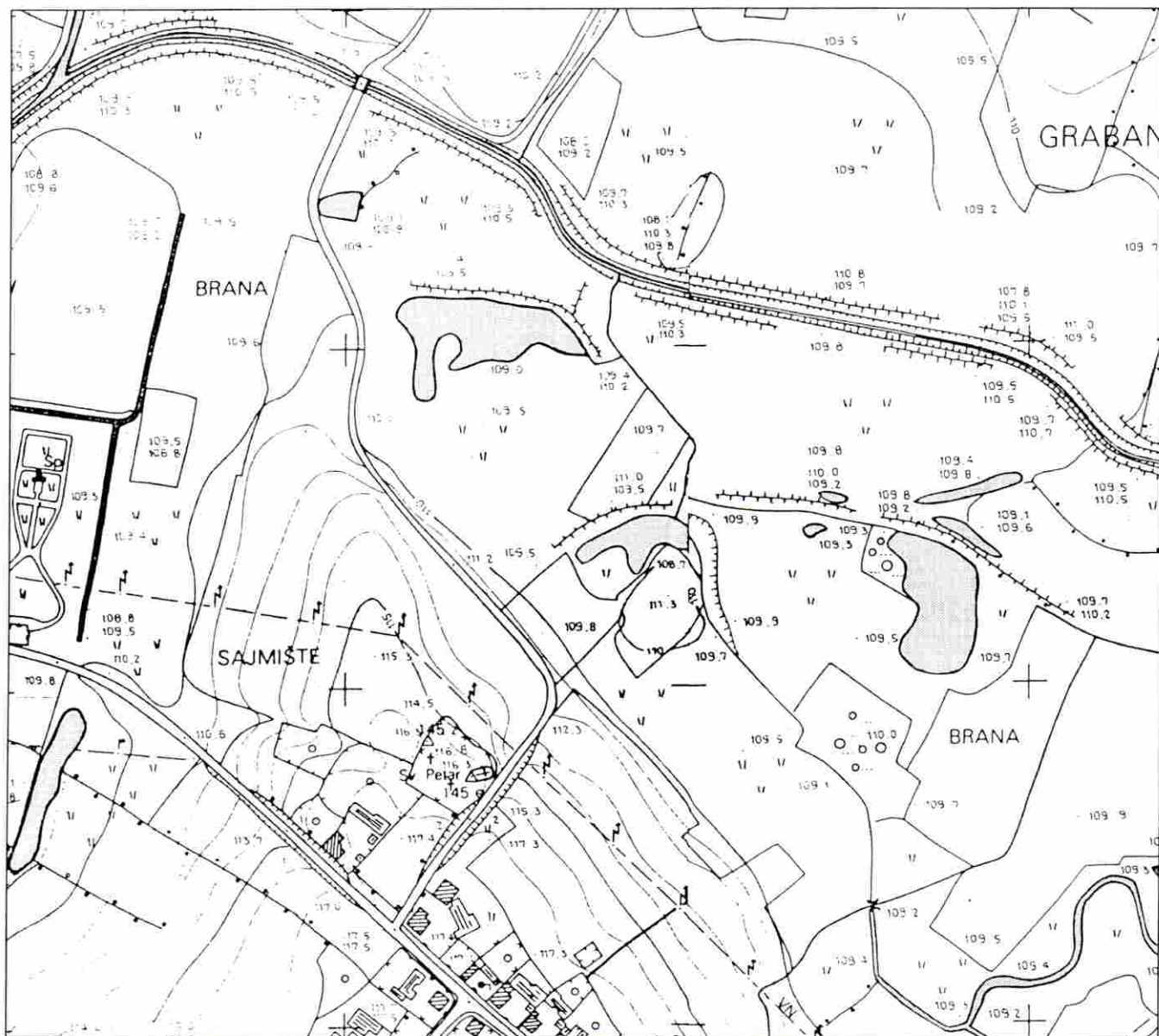
Čaša kat. br. 8 izrađena je na brzorotirajućem lončarskom kolu, no vrlo nevrješto ili nemarno. Ukrašena je kombinacijom utiskivanja vrpce s ukošenim ovalnim motivima i plastičnim naljepcima u obliku bradavica. Na dnu se nazire ispupčeni znak u obliku zvijezde, točnije - križa sa šest krakova.

GUDOVAC - GRADINA

Gudovac se nalazi oko šest kilometara jugozapadno od Bjelovara. Lokalitet Gradina smješten je na sjevernom kraju sela u močvarnom terenu, oko 50 m zapadno od potoka Plavnice (sl. 2., sl. 5.). Gradina je lokalitet tipa nizinskog gradišta. Obrambeni sustav tvorio je širok jarak i bedem oko same utvrde. Na širem području nazire se cijeli sustav nasipa i jaraka koji su služili za isušivanje tla, ali i za obranu utvrde te za komunikaciju s obližnjim manjim gradištem - Mala Gradina (koje je vjerojatno bilo u funkciji stražarnice). Danas je lokalitet jako oštećen višegodišnjim iskorištavanjem tla, rušenjem nasipa, zatrpavanjem jarka te nestručnim iskopavanjima.

Gudovac-Gradina ističe se po nalazima glinenih kalupa za pećnjake koji su pokazatelji lokalne proizvodnje pećnjaka. U Hrvatskoj, barem u objavljenoj literaturi, nisu poznati takvi nalazi te po tome lokalitet ima posebnu vrijednost.

Od 1934. do 1939. te od 1951. do 1954. godine lokalitet je iskopavao Bjelovarčanin Ivan Barešić. U svom terenskom dnevniku I. Barešić ne daje dovoljno podataka za rekonstrukciju konteksta nalaza. Godine 1955. ekipa Vojnog muzeja iz Beograda, s Dušanom Pribakovićem na čelu, provodila je terenska mjerenja pod nazivom "Arheološko rekognosciranje i reambuliranje gradišta bjelovarskog kraja". U Gudovcu je, kao povremeni stručni član, sudjelovala i Ksenija Vinski-Gaspardini, kustos Arheološkog muzeja u Zagrebu.

Sl. 2. Zemljovid s položajem lokaliteta Gudovac - Gradina. Mjerilo 1:5000.

Abb. 2. Landkarte mit der Lage des Standortes Gudovac - Gradina. Maß 1:5000.

Nalazi s lokaliteta većinom su razdijeljeni raznim kolekcionarima. Dio nalaza uspio je Z. Lovrenčević 1960. godine otkupiti za bjelovarski Gradski muzej, a dio je nalaza (uglavnom oružje) D. Pribaković odnio u Beograd u Vojni muzej.

Povijesni podaci potvrđuju arheološku sliku života na gudovačkom gradu od početka 14. do sredine 16. stoljeća.³

Gudovac je ulazio u komarnički arhidakonat i bio je središte vlastite crkvene župe koja se spominje u popisu iz 1501. g. Župa je postojala i ranije (u izvorima se spominje 1456. g.), a u popisu iz 1334. vjerojatno se nalazila među onima koje su neodređene jer im označen titulus nema naznake mjesta.

Podatke koji se tiču Gudovca pratimo od 1331. godine kada Pavao iz roda Tiboldi (Tyboldy) ustupa posjede, koje je dobio kao zalag od Petra, Ivana i Bartola Blagonje, magistru Gudu (Guth), sinu Mihajla i Gudovoj ženi Elizabeti, se-

stri Pavla Tiboldija. Gud je sa svojim bratom Ivanom (Johannes), samoborskim kaštelanom, stekao i daljnjih posjeda u ovom kraju. Gud i Ivan dali su imena selima Gudovcu i Ivanovčanima.

Gud je prilično rijetko ime u Bilogori, iako se 1334. g. govori o posjedu Guthfelde na rijeci Palični ili Polični, ali u Gariću. Možda porijeklo imena Guth ili Gud treba tražiti u imenu plemena Guth-Keled čija je kolijevka selo Gut, sjeverozapadno od Stolnog Biograda u Mađarskoj, a prvobitno potječu s područja južne Njemačke. Ta je porodica imala prostrane posjede u Zaladskoj županiji. Rano je prešla preko Drave i stekla nove posjede u Križevačkoj županiji. Od plemena Guth-Keled najpoznatije su porodice Opoja i Bočkaja, čiji je glavni posjed u ovom kraju bila Rasinja.

Budući da je Ivan bio samoborski kaštelan, vjerojatno je Gud sam izgradio svoj kaštel na rijeci Plavnici. Nadalje se u posjedu Gudovac izmjenjuju Gudovi potomci. Oko 1440. godine spominje se Antonije od Gudovca, literat i notar bana Ulrika Celjskog. Poslije njegove smrti, budući da nije

³ Podaci o lokalitetu preuzeti su iz diplomskog rada autorice, obranjenog na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju (TKALČEĆ, 1997.). U radu se nalazi podroban popis literature

Sl. 3. Glogovnica - crkva Sv. Marije (snimila T. TKALČEC)

Abb. 3. Glogovnica - Marienkirche (Foto: T. TKALČEC)

imao djece, posjed je prešao u kraljeve ruke. Kralj Ladislav 1456. g. dodjeljuje Gudovacz ili Werh i Pleternu magistru Petru, protonotaru bana Ulrika Celjskog i njegovu bratu Matiji. Petar je imao i brata Jurja no Matija se više uzdigao. Postao je svećenik, zatim arhidakon u Novigradu (Ugarska) i Ostrogonu te notar ugarske kraljevske kancelarije. Petar se u mnogobrojnim dokumentima ne koristi svojim plemenitim prezimenom Chernkowcz već jednostavno Petar de Gu-

dowcz (ili 1482. g. Petar Gudoczy). Od godine 1456. do 1503. živi na imanju u Gudovcu. Magister Petar stekao je mnoge posjede i zemlje pravnim putem i pomoću dobrih veza, ali nije prezao ni pred nezakonitim postupcima. Sa svojim je rođacima pokušao oteti neke posjede pavlinima u Strezi (Pavlin Kloštar). Vodili su višegodišnje parnice pred raznim sudovima da bi se 1503. godine Petar odrekao svih traženja u korist pavlina.

Sl. 4. Ivanec Križevački - Groblje (snimila T. TKALČEC)

Abb. 4. Ivanec križevački - Friedhof (Foto: T. TKALČEC)

Sl. 5. Gudovac - Gradina (snimila T. TKALČEC)

Abb. 5. Gudovac - Gradina (Foto: T. TKALČEC)

Petar je bio viceprotonotar kraljevine Slavonije i upravitelj posjeda Zagrebačke biskupije (vicarius in materialibus). Nakon smrti kralja Matije Korvina 1490. godine, Petar od Gudovca prisustvovao je izborima novog kralja koji su se održali na saboru na Rakoškom polju kod Pešte. Petar je sudjelovao i pri potpisivanju Požunskog mira 1492.

Gudovac se od 1331. godine nadalje navodi kao "possessio", 1492. g. kao "castellum", 1495. kao "castrum", a 1518. kao "oppidum".

Za prolaza Sulejmanove vojske kroz Hrvatsku 1532. godine, vjerojatno je stradao i Gudovac, no već u popisu dača kraljevine Slavonije od 1543. godine, navode se utvrde u Križevačkoj županiji među kojima i "fortalicium Gwdowcz Chrystophori Megywrechey". Nakon 1552. g. Gudovac se u povijesnim dokumentima više ne spominje, a podataka o propasti nema.

Nalazi keramičkih čaša potječu iz nesistematskih iskopavanja (kat. br. 9-15, 18-19) i površinskih nalaza (kat. br. 16 i 17). Izrađene su na brzorotirajućem lončarskom kolu, a boja pečenja im je mahom svijetlo-oker. Uglavnom su to čaše na nozi, izduženog oblika i valjkastog vrata (kat. br. 9-12, 15, 19). Istome tipu najvjerojatnije pripadaju i ulomci čaša (kat. br. 13, 14, 16 i 18). Ukrašene su klasičnim kasnosrednjovjekovnim ukrasom vodoravnih žljebova izvedenih na lončarskom kolu, vodoravnim vrpcama s ukrasom nizova otisnutih ovalnih motiva kotačićem, tupim ili ostrim predmetom (kat. br. 10-13, 15, 18) na kojima se ponekad nalaze plastični naljepci u obliku stožastih bradavica (kat. br. 9, 14, 16, 19). Na dnu nekih čaša nalazi se znak utisnute kružnice (kat. br. 9) ili ispupčene kružnice unutar koje je križ (kat. br. 12). Ističe se ulomak fino izrađene čaše od tamnosivo pečene gline s primjesom grafita (kat. br. 17). Čaša je ukrašena motivima visećih trokuta i kosih visećih vrpca i to ubadanjem trokutića i slikanjem bijelom bojom.

Među čašama iz Glogovnice, Ivanca i Gudovca nema luksuznih primjeraka čaša za koje bismo mogli pretpostaviti da su izravni uvoz iz ugarskih ili drugih srednjoeuropskih radionica. Rađene su u tehnikama za koje se pretpostavlja da su mogle biti primjenjivane u domaćim radionicama. Prate modu i stil vremena, možemo ih svrstati u određene tipove srednjoeuropskih čaša te povezati s utjecajima s određenog područja, ali najvjerojatnije ne kao import.

Boja pečenja većine ovih čaša je oker- svijetlosiva do svijetlosmeđa. U zemljama koje su bile pod ugarskom vlasti ili pod njenim jakim kulturnim utjecajima, javljaju se proizvodi karakteristične pjeskovite fakture i crvene boja pečenja.

Tehnološka obilježja proizvoda ugarskih radioničkih središta su kvalitetna izrada od žučkaste ili bijele kaolinske gline, crvene boje pečenja, pjeskovita ili srednje, a nekad i vrlo dobro pročišćena faktura. U beogradskoj tvrđavi pehari na nozi, loptastog trbuha koji se sužava prema nozi, lagano izvučenog ruba, iz zatvorenih su cjelina potječu iz 15. st. (BIKIĆ, 1994., grupa I., 86., sl. 33., 1-6) tako i s lokaliteta Dorčol (BJELAJAC, 1978., 135, T. II./tip XII./4) i Saborna crkva (SIMIĆ, 1980., 39., sl. 4.), i srednjovjekovnog Perleka (Bečej) (STANOJEVIĆ, 1982., T. LXII./5, 127.-128.). Takve čaše nalažene su i u Moravskoj i većem dijelu Slovačke (HANULIAK, 1989., 205., tab. XII./7, 22). Čaše na nozi, izduženog oblika, no ipak naglašenog trbuha iz Gudovca (kat. br. 9, 10, 11, 13, 14-16, 18 i 19) kao i čaša iz Glogovnice (kat. br. 2), oblikom podsjećaju na čaše izrađivane u ugarskim radionicama. Iako se čaše istog tipa tijekom 15. st. javljaju na širokom prostoru srednje Europe, neposrednim utjecajem na naš materijal mogu se smatrati čaše koje su rađene u ugarskim radionicama, odnosno u Budimu. Na osnovi nalaza u zatvorenim cjelinama u Budimu može se pratiti i razvoj ovog posuđa. Holl je utvrdio da se u Budimu čaše ovog tipa mjestimično javljaju u 14. st. i tada su na niskoj stopi, odnosno zdepastijeg oblika (HOLL, 1963. a, 345., abb. 26, 376,

abb. 74/1-6). Tijekom 15. stoljeća su češće, rasprostranjene širom srednje Europe i doživljavaju najfunkcionalnije oblikovanje. U drugoj polovini i krajem 15. st. rjeđe se koriste i na njima se primjenjuje glaziranje i pečatno ukrašavanje (HOLL, 1963., 364., abb. 64-65). One su na isteku proizvodnje postale luksuzna roba, namijenjena malom broju korisnika nakon čega vrlo brzo izlaze iz mode.

Čaše izduženog oblika na nozi iz Gudovca, svojim oblikom, a posebno karakterističnim dugim valjkastim nabrenim vratom podsjećaju na oblike čaša koje se javljaju u Moravskoj, Češkoj i Slovačkoj. Njihov izdužen oblik slični tzv. loštičkim čašama - karakterističnoj robi tipično gotičkog stila. Loštički pehari (Loštice, sjeverna Moravska) svojom složenom tehnološkom izvedbom predstavljaju skupu robu dostupnu tek malom broju korisnika.

Uglavnom su to čaše i pehari različitih veličina (očito izrađivani namjerno za određene mjere tekućine), na ramenom dijelu imaju niz malih, pravilno raspoređenih držaka. Rađeni su od tamnosive, pročišćene gline. Površina im je obrađena mrkim premazom i ogrubljen mjuhurićima. Ova specifična faktura dobivena je korištenjem gline s dosta željeza i pečenjem pod određenom temperaturom. Početak te proizvodnje u sjevernomoravskim radionicama bio je na prijelazu 14. u 15. stoljeće. Jedno od jačih središta bilo je u Lošticama te se u literaturi ove čaše navode kao čaše odnosno pehari tipa Loštice (iako Loštice nisu imale monopol u proizvodnji ove vrste keramike). Stariji tipovi su bez ručki i izduženiji, a mlađi s 3-17 ručki. Ima ih u Češkoj i Ugarskoj. U Ugarskoj ih je nađeno najviše u utvrđenim gradovima uz desnu obalu Dunava, a datiraju se u vrijeme vladavine Matije Korvina, osobito nakon 1469. godine kada je Matija Korvin okrunjen za moravskog kralja (HOLL, 1990., 266.). Tijekom 16. i početkom 17. stoljeća doživljavaju preinaku stila (dolazi do optočivanja njihovih rubova i dna zlatnim i srebrnim okovima i poklopcima).

Očito je da su na području današnje sjeverne Hrvatske bili jaki ugarski utjecaji, a posredno preko Ugarske dolazili su i utjecaji i moda drugih srednjoeuropskih zemalja. Dunav je oduvijek predstavljao važnu trgovačku komunikaciju (Regensburg, Beč, Budim), a vjerojatno su i njegove pritoke bitne za razmjenu robe s Češkom.

Oblici gudovačkih čaša imaju analogije u Češkoj u čaši iz zatvorene grobne cjeline datiranoj novcem Vaclava IV. i drugim češkim novcem između 40. i 50. godine 15. stoljeća iz Zbilidya (RADOMERSKY-RICHTER, 1974., br. 103) te u čaši iz Praga, Helmova ulica 13, datiranoj u godinu prije 1471. novcem Jiříha Poděbradskoga (RADOMERSKY-RICHTER, 1974., br. 142). Obje ove čaše imale su ručku i rub drukčijega oblika nego gudovačke, ali oblik dna i tijela i njihova izvedba imaju neka zajednička obilježja s gudovačkim čašama. Ovakvi oblici keramičkih čaša nastavljaju se koristiti i u 1. polovini 16. stoljeća (RADOMERSKY-RICHTER 1974., br. 170 - nalaz iz Rabya i br. 179 - nalaz iz Praga). S druge strane, ti oblici počinju se javljati već u 14. stoljeću. Nalaz keramičke čaše iz jednog srednjovjekovnog bunara u Budimu nešto je naglašenijeg trbuha nego gudovačke čaše, ali im tipološki odgovara po obliku (HOLL, 1963. b, 22., Abb. 22. i Abb. 36., 5).

Sa Zapada najvjerojatnije preko Ugarske uvožena su dva tipa čaša na područje srednjovjekovne Srbije: čaše većih

dimenzija koničnog oblika, bez držaka, prstenasto zaobljenih rubova, lagano ljevasto proširenih prema rubu i čaše manjih dimenzija od kaolinske gline, bijele, neglazirane, kratkog profiliranog oboda, zaobljenog trbuha i visoke tanke stope, na truhu često vodoravne kanelure (BAJALOVIĆ-HADŽI-PEŠIĆ, 1981.). Oba ova oblika susreću se i među čašama iz Glogovnice, Ivanca i Gudovca. Čaše izduženog oblika, na visokoj stopi, odnosno nozi, imaju analogiju i u čaši iz lokaliteta Turski stol kod Kutine. Ova čaša ima, za razliku od gudovačkih čaša dugoga valjkastog vrata, kratak ljevasti izvučeni rub (BOBOVEC, 1998., 17., sl. 6.).

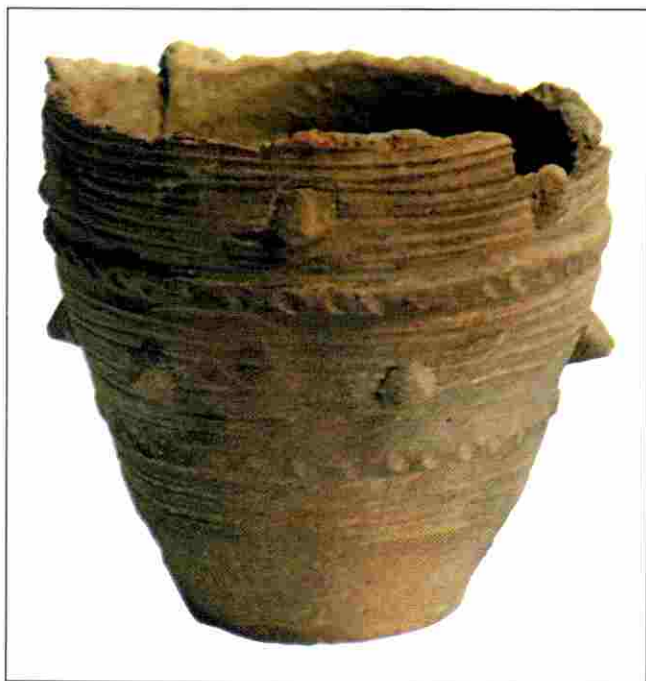
Keramičke čaše izrađene su po uzoru na čaše iz drugih materijala, npr. konične čaše profiliranog ruba načinjene su prema kasnosrednjovjekovnim srebrnim čašama i peharima (PARÁDI, 1956.), a čaše na nozi trbušastoga ili ljevkastoga gornjeg dijela po uzoru na drvene čaše na visokoj stopi (HOLL-PARÁDI, 1982., 104.).

Na određenim područjima Slovačke, graničnim s Austrijom, nalažene su čaše od srednje pročišćene gline, sive boje pečenja, koje su pripisane lončarskim radionicama smještenim na području austrijskog podunavlja i datirane u 2. polovinu 15. st.

Čaša iz Glogovnice, kat. br. 4 i čaša iz Gudovca, kat. br. 17, drukčije su fakture od ostalih nalaza - finije pročišćena glina, siva do crna boja pečenja. One oblikom spadaju u čaše koničnog oblika s vrpčasto profiliranim rubom (BIKIĆ, 1994., 87., grupa III., sl. 33., 10-11) i nastale su možda pod utjecajem austrijske keramike 15. st. (CECH, 1987., CECH, 1989., 256., taf. 52/B1-B4), ali vjerojatnije su domaći rad, dok su utjecaji iz Austrije došli posredno preko Ugarske. Motiv žigovanih krugova koji se nalazi na čaši iz Glogovnice, kat. br. 4, nismo našli u dostupnoj literaturi, ali motiv žigovanih kružnica nalazi se na keramičkim gotičkim čašama nađenima u kućama i podrumima srednjovjekovnog sela Sarvaly (HOLL-PARÁDI, 1982., Abb. 163., 9; Abb. 165., 3). Na nekim primjercima čaša iz Sarvalya nalaze se slični motivi poput motiva koso položenih i gusto poredanih ljestava utisnutih pomoću šablone kao na čaši kat. br. 4 (HOLL-PARÁDI, 1982., Abb. 164., 8; Abb. 165., 2 i 4). Rađi se o nalazima čaša koje po fakturi, crvenoj ili žutoj boji pečenja potječu iz zalajskih radionica, što kod čaše kat. br. 4 nije slučaj.

Na našim nalazima čest je motiv vodoravnih vrpči s otiskivanjem nizova ovalnih motiva izveden kotačićem ili tupim, odnosno oštrim predmetom. Motiv ukrašavanja keramičkih posuda kotačićem koji stvara veliki otisak javlja se u Slovačkoj i Moravskoj od 10. stoljeća. U Mađarskoj je, na osnovi keramičke građe iz Mikulčica, ustanovljeno da se sitni otisak izveden kotačićem (pri čemu su zupci kotačića kockastog, pravokutnog ili trokutastog presjeka) javlja od prve polovine 13. stoljeća. Ovaj motiv zadržava se i u kasnom srednjem vijeku. Javlja se na nekim primjercima gotičkih čaša s područja Mađarske (HOLL-PARÁDI, 1982., Abb. 161., 4; Abb. 162., 2; Abb. 163., 1, 3, 8; Abb. 164., 1, 6, 7, 9, 11-13; Abb. 165., 4, 5, 7, 8).

Vrčič s ručkom iz Zhořa (Češka) po trbušastom obliku tijela i dna (na niskoj prstenastoj nozi) slični čaši iz Glogovnice, kat. br. 3. Dimenzije ove posude nešto su veće. Posuda je po cijelom tijelu ukrašena vodoravnim nizovima utisnutih trokuta i kosih četvrtastih motiva (ukrašavanje kotačićem).

Sl. 6. Glogovnica, ulomak keramičke čaše kat. br. 1 (snimila T. TKALČEC)
Abb. 6. Glogovnica, Fragment des Keramikbechers, Kat.-Nr. 1
(Foto: T. TKALČEC)

Sl. 7. Glogovnica, ulomak keramičke čaše kat. br. 2 (snimila T. TKALČEC)
Abb. 7. Glogovnica, Fragment des Keramikbechers Kat.-Nr. 2
(Foto: T. TKALČEC)

Sl. 8. Glogovnica, ulomak keramičke čaše kat. br. 3 (snimila T. TKALČEC)
Abb. 8. Glogovnica, Fragment des Keramikbechers Kat.-Nr. 3
(Foto: T. TKALČEC)

Sl. 9. Glogovnica, ulomak keramičke čaše kat. br. 4 (snimila T. TKALČEC)
Abb. 9. Glogovnica, Fragment des Keramikbechers Kat.-Nr. 4
(Foto: T. TKALČEC)

Posuda je datirana oko godine 1400. i to novcima Karla IV. i Vaclava IV. (RADOMERSKY-RICHTER, 1974., br. 62 a). Sličan vrčić nađen je u Prostřednoj Vesi i datiran je novcem Vaclava IV. oko 1450. godine. To su nalazi iz zatvorenih grobnih cjelina.

Čaša kat. br. 3 ima najbliže analogije u čaši pronađenoj na Florijanskom trgu (Bašči) u Koprivnici (MARKOVIĆ, 1991., 14., T. 2., br. 3; MARKOVIĆ, 1994., 124., t. 6., br. 4;

SEKELJ IVANČAN, 2001., T. XXI., 137 a-c).⁴ Z. Marković u opisu tog nalaza navodi da se radi o ulomku donjeg dijela lončića sive boje koji je ornamentiran nizovima cik-cak ureza. Posuda je po donjem, očuvanom dijelu trbuha ukrašena

4 Čaša se nalazi u stalnom postavu Gradskog muzeja u Koprivnici. Zahvaljujem kustosu arheologu Igoru Kulenoviću što mi je omogućio neposredan pregled nalaz.

Sl. 10. Gudovac, oštećena keramička čaša kat. br. 9 (snimila T. TKALČEC)
 Abb. 10. Gudovac, beschädigter Keramikbecher Kat.-Nr. 9 (Foto: T. TKALČEC)

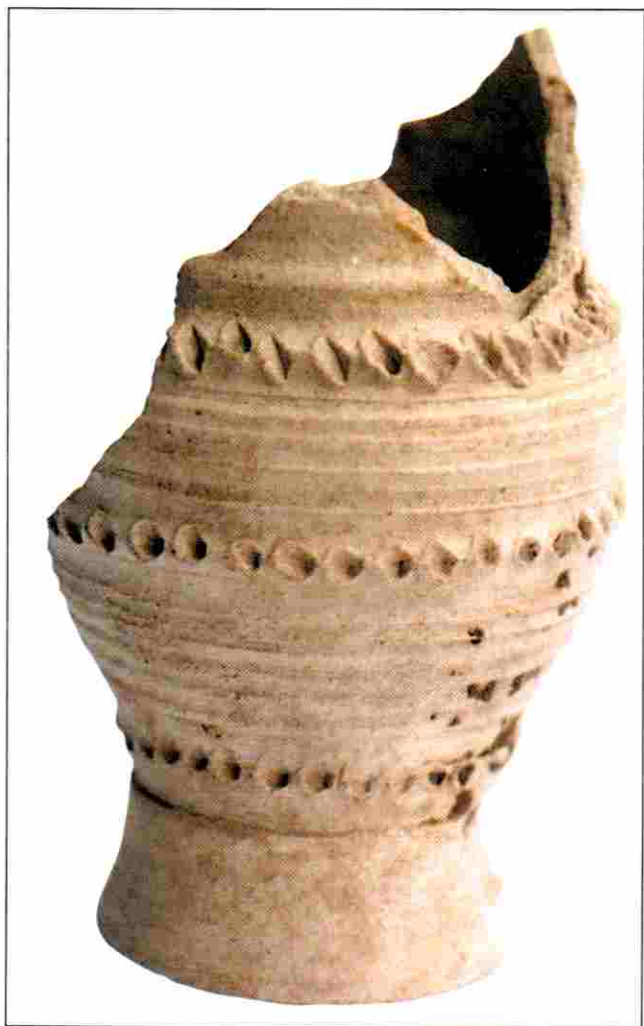
vodoravnim vrpcama koje čine nizovi kosih ureza koji su u svakom redu obrnuto usmjereni, tako da vrpce tvore cik-cak ukras. Vanjska strana prstenastog dna čaše ukrašena je valovnicom. Na dnu se nalazi lončarski znak (manja kružnica u većoj). Oblikom, načinom ukrasa i dimenzijama ovaj nalaz je vrlo sličan čaši kat. br. 3. Čaši iz Koprivnice nedostaje dio tijela, gdje se također mogla nalaziti ručka. Što se tiče motiva ukrasa čaše kat. br. 3, još je Z. Marković istaknuo da se motiv ukošenih linija u nizovima i to pravilno ili jedne nasuprot drugih (poput motiva riblje kosti) javlja na slavenskoj keramici u srednjoj Češkoj, gdje navodi primjere posuda iz Klučova, slavenskoga gradišta iz 8. i prve polovine 9. stoljeća (MARKOVIĆ, 1991., 22. i bilj. 31). Međutim, kao što je to i autor istaknuo, to nisu identični primjerci (u Klučovu su to potpuno drukčije vrste posuda - lonci). Autor je čašu iz Koprivnice okvirno datirao od 10. do 13. stoljeća. Za čašu kat. br. 3 nismo u dostupnoj domaćoj i stranoj literaturi našli čvrstih oslonaca za dataciju. Njen loptasti oblik upućivao bi na vrijeme koje prethodi gotičkom ukusu izduženih oblika.

Sl. 11. Gudovac, ulomak keramičke čaše kat. br. 10 (snimila T. TKALČEC)
 Abb. 11. Gudovac, Fragment des Keramikbechers Kat.-Nr. 10
 (Foto: T. TKALČEC)

Čaša je nađena u otpadnoj jami s materijalom iz 14. i 15. stoljeća. Nije vjerojatno da bi se ona toliko dugo koristila i očuvala te je vjerojatnije da je izrađena u 14. ili 15. stoljeću.

Posebnost nekih gudovačkih i glogovničkih čaša te čaše iz Ivanca su bradavičasta tj. stožasta ispupčenja (aplicirane bodlje). U dostupnoj objavljenoj literaturi takvih ukrasa na čašama nema u Moravskoj, Češkoj, Slovačkoj, Sloveniji i Austriji, a rijetki su primjerci u Mađarskoj (Budim). U Njemačkoj se nalaze gusto aplicirane bodlje na nekim proizvodima od kamenine, izrađenim u *Dreihausen* radionici (tzv. FALKE skupina po Ottu von Falke koji je definirao postojanje i djelovanje ove najznačajnije keramičke radionice u Hessenu) te ukras u obliku apliciranih reljefnih jagoda, u čijem središtu se može naći i bodlja, na proizvodima siegburške radionice. Prvi proizvodi ove radionice javljaju se sredinom 13. stoljeća, ali proizvodnja se ustaljuje tek oko 1300. godine. Proizvodi siegburške radionice utjecali su na proizvodnju tih oblika na širem području tijekom 14. i 15. stoljeća. Od dosada poznatih primjeraka, što izvornih proizvoda siegburške radionice, a što proizvoda nastalih u drugim srednjoeuropskim radionicama i to pod utjecajem proizvoda siegburške radionice, nema identičnih primjeraka. Fragmenti ovih posuda nađeni su u Budimu, Višegradu, Solymáru, Pomázu, Pilisszentkeresztu, Sopronu i Köszegu, ali nemaju ukras bodlji. Očito da naše čaše nisu rađene pod njihovim utjecajima.

Sl. 12. Gudovac, ulomak keramičke čaše kat. br. 11 (snimila T. TKALČEC)

Abb. 12. Gudovac, Fragment des Keramikbechers Kat.-Nr. 11
(Foto: T. TKALČEC)

Zanimljiv je nalaz ulomka tijela keramičke čaše iz Kraljevske palače u Budimu, datiran u početak 15. stoljeća, izrađen u nepoznatoj radionici (HOLL, 1990., 223., Abb. 17., HOLL, 1955., Abb. 9.). Tijelo posude ukrašeno je gustim pečatima reljefnih jagoda iz čijih se središta ističu bodlje. Čaša je lošije izvedena i predstavlja inačicu i kombinaciju već spomenutih načina ukrašavanja. Holl 1955. g. ovu čašu pripisuje siegburškoj radionici, ali 1990. se ispravlja i kaže da je čašu najvjerojatnije proizvod neke nepoznate radionice koja je čašu izradila po uzoru na Dreihausen. Već je ranije Holl ukazao na njeno usko srodstvo s jednim primjerom tzv. FALKE-skupine, tj. proizvodom Dreihausen radionice, također iz Kraljevske palače u Budimu (HOLL, 1955., 191., Abb. 22., HOLL, 1990., 227., Abb. 2.). Obj. po Hollu, predstavljaju rijedak primjer gotičkog stila. U drugoj polovini 15. stoljeća ove su čaše odbačene (nađene u sloju šute iz 2. polovine 15. st.). Primjerak čaše iz Budima koja je proizvod radionice u Dreihausenu ukrašen je gustim apliciranim bodljama. Sličan ukras ima i čaša iz Göltzscha, ali ta čaša je nešto lošije tehnološke izrade pa se ne može sa sigurnošću pripisati radionici u Dreihausenu (HOLL, 1955., 192., Abb. 23.). Zato čašu iz Budima Holl izdvaja kao zaseban tip (proizvod

Sl. 13. Gudovac, keramička čaša kat. br. 12 (snimila T. TKALČEC)

Abb. 13. Gudovac, Keramikbecher Kat.-Nr. 12 (Foto: T. TKALČEC)

Dreihausen radionice koji nema analogija u Mađarskoj), a čašu iz Göltzscha smatra proizvodom neke druge radionice koja oponaša stil radionice Dreihausen. Ta radionica je djelovala na početku 15. stoljeća. Možda se radilo samo o jednom majstoru. U Budimu su njeni proizvodi korišteni tijekom druge polovine Žigmundove vladavine, a iz uporabe su izašli u 2. polovini 15. stoljeća.

Motiv apliciranih kapljica, odnosno bradavica pripisuje se bizantskim utjecajima. V. Bikić spominje da se tijekom Korvinove vladavine u 2. polovini 15. st. počinje izrađivati keramička roba koja podsjeća na starije bizantske, odnosno istočne uzore (orijentalni utjecaji zbog Turaka - iako su osvajači, ipak se roba ponešto prilagođava njihovoj modi i ukusu). To se zbiva i u Budimu (GEREVICH, 1971., 132.-133.).

V. Bikić objavila je crtež malog lonca, najvjerojatnije pehara, s ukrasom niza apliciranih bodlji u dva reda u gornjem dijelu trbuha posude (Bikić, 1994., 51., sl. 19., 1). Tvrdi da je iz sloja koji je datiran u 12. st. Nađen je u istočnom podgrađu beogradske tvrđave. Analogija nema ni u Beogra-

Sl. 14. Gudovac, ulomak keramičke čaše kat. br. 17 (snimila T. TKALČEC)

Abb. 14. Gudovac, Fragment des Keramikbechers Kat.-Nr. 17

(Foto: T. TKALČEC)

du ni u susjednim zemljama iz tog doba. Ali, slična čaša potječe iz 14. i 15. st. iz Novog Brda. Na njoj se uz glaziranje nalazi i ovaj karakteristični ukras (ČORKOVIĆ-LUBINKOVIĆ, 1962., 176., T. VII./2). V. Bikić tvrdi da je uporaba plastičnih aplikacija posljedica utjecaja starije bizantske keramike iz 12. st. na ovim posudama iz 14. i 15. st., a da ovaj nalaz iz Beograda predstavlja kronološki najstariji nalaz na području Podunavlja. To bi bio lokalni proizvod izrađen po uzoru na slične proizvode iz bizantskih lončarskih središta. V. Bikić isključuje mogućnost da je sloj, u kojem je nađen lončić, bio poremećen ili da je moguće da su mlađi nalazi upali u njega iz gornjih slojeva.

Vidljiv je utjecaj staklenih čaša s ukrasom reljefnih kapi i nazubljenim rubom stope na oblikovanje određenog oblika keramičke čaše, koja se javlja na našem i ugarskom ozemlju tijekom 15. stoljeća kao i na način njenog ukrašavanja. To su staklene čaše valjkastog tijela, ukrašenog apliciranim kapljicama (čaše tipa *Nuppenbecher* i *Krautstrunk*). *Nuppenbecheri* se po finoći prozirnog, jasnog stakla i profinjenom oblikovanju razlikuju od njemačkog *Krautstrunka* rađenog od stakla zelenkastog tona, koji je u 15. stoljeću vrlo raširen i blizak široj populaciji. *Nuppenbechere* je koristio bogatiji sloj. Počinju se javljati od 2. polovine 14. stoljeća. Ulomci *Nuppenbechera* iz slojeva datiranih novcem Ludovika Velikog talijanskog su porijekla, ali nije sa sigurnošću dokazano jesu li oni import upravo iz muranskih radionica. U dominikanskom samostanu u Budimu fragmenti ovih staklenih čaša nađeni su u sloju s novcem Ludovika Velikog i ispod sloja u kojem je također nađen novac iz 14. stoljeća (GYÜRKY, 1971.). Ulomci *Nuppenbechera* iz srednjovjekovnog bunara u Budimu pronađeni su zajedno s materijalom datiranim od druge polovine 13. do druge polovine 14. stoljeća. Pod utjecajem Italije, a na osnovi oblika i motiva ukrašavanja *Nuppenbechera*, u 15. stoljeću u Njemačkoj, a onda i u ostalim dijelovima Europe, javljaju se čaše tipa *Krautstrunk*.

Široko dno ovih čaša izvedeno je u obliku tordiranog odnosno valovitog prstena ili prstena načinjenog od niza kapljica. Izvorno ovaj tip staklenih čaša potječe iz korintskih staklarskih radionica (BAJALOVIĆ-HADŽI-PEŠIĆ, 1975., 179., Fig. 2. - staklena čaša iz Korinta, 11.-12. stoljeće). Gladys Davidson je 1937. godine iskopavala Korint i našla radionicu za izradu stakla koja je izrađivala proizvode pod čijim ut-

jecajima se kasnije u Europi javljaju slični oblici. Radilo se o naseobini egipatskih ili sirijskih proizvođača stakla, osnovanoj u Bizantskom Carstvu. Naseobinu su uništili normanski osvajači Sicilije 1147. godine i tada je i radionica prestala djelovati. Prema mišljenju G. Davidson, majstore ove radionice naselili su osvajači u Siciliji i južnoj Italiji. Nasuprot sirijskim i egipatskim proizvodima, njihovo staklo pokazuje posebne značajke. U njima se više može prepoznati bliže srodstvo s europskim proizvodima 14. i 15. stoljeća, nego s ranim sirijskim i egipatskim i zato se mogu smatrati neposrednim pretečama europskih proizvoda od stakla.

R. J. Charleston uspoređivao je neke nalaze srednjovjekovnog stakla u Velikoj Britaniji sa sličnim nalazima na Balkanu. Fragmenti tzv. *Nuppenbechera* nađeni su u King's Langleyu (Herts) u srednjovjekovnoj palači u slojevima datiranim od 1291. do 1431. godine (CHARLESTON, 1975., PLATE II., Fig. 3.). Sličan kapljicaški ukras imaju fragmenti staklene posude iz Nottinghama koji su nađeni u sloju iz prve polovine 14. stoljeća (CHARLESTON, 1975., PLATE III., Fig. a, b). Srednjovjekovno staklo stranog porijekla dolazilo je u V. Britaniju morskim putem, a potječe vjerojatno iz Italije.

Venecija je u 11. stoljeću stekla autonomiju i u daljnjim stoljećima postala važno trgovačko središte. Imala je trgovinske povlastice u svim lukama Bizantskog Carstva. Svoje proizvode morskim je putovima plasirala na sjever (britan-

Sl. 15. Ivanec Križevački, ulomak keramičke čaše kat. br. 8 (snimila T. TKALČEC)

Abb. 15. Ivanec križevački, Fragment des Keramikbechers Kat.-Nr. 8

(Foto: T. TKALČEC)

sko otočje) te cijelim Mediteranom. Dalje su njeni proizvođači riječnim putovima dospijevali i u srednju Europu. Jedna od njenih najrazvijenijih grana trgovine bila je trgovina staklom i staklarskim proizvodima. Središte staklarske djelatnosti je otok Murano u Venecijskom zaljevu, osobito od 13. stoljeća kada je na njega Mletačka Republika preselila sve peći za proizvodnju stakla zbog opasnosti od požara. Na svojim putovima mletački su se trgovci inspirirali nekim oblicima staklenih posuda koje su korištene širom Bizantskog Carstva te preuzeli pojedine motive njihova ukrašavanja. Očit je utjecaj korintskog stakla na venecijansko (GASPARRETTO, 1975., BAJALOVIĆ-HADŽI-PEŠIĆ, 1975., 179., Fig. 2.). Venecija je usvojila i dalje prenosila donekle modificiranu baštinu koju je ostavio Korint. Od 13. do 15. stoljeća Venecija je imala veliku trgovinsku i industrijsku moć. Staklarski proizvodi u zemljama srednje i sjeverozapadne Europe uvezeni su venecijanski proizvodi ili su to proizvodi lokalnih staklarskih radionica koje su bile pod utjecajem Venecije.

Ukras apliciranih kapljica nalazi se na staklenoj čaši iz Veličana (ANDELIĆ, 1975., Tab. I., Fig. 1.) te na staklenim čašama tipa *Krautstrunk* iz Bobovca (ANDELIĆ, 1975., Tab. IV., Fig. 13. i Fig. 14.). Ulomci slične srednjovjekovne staklene čaše potječu iz Orebića kao i cijela čaša iz Nevesinja (FISKVIĆ, 1979., TAB. XVI., TAB. XVII.). One su izrađene u Dubrovniku ili su se preko dubrovačke luke uvezile morem iz Italije.

Na nama bližem području, staklene čaše tipa *Krautstrunk* nađene su u ruševinama srednjovjekovnog grada Kolođvara kod Osijeka (ŠIMIĆ, 1978., sl. 34.), na Medvedgradu kraj Zagreba (HORVAT, 1968., 35.) i Ludbrega (ŽUPANIJA, 1999., kataloški br. 116, 56., ŠIMEK, 1993.).

Motiv kapljicaških aplika karakterističan je za tehnologiju staklenih posuda. Ovi ukrasi na staklenim čašama imali su utjecaj na ukrašavanje keramičkog posuđa lokalne proizvodnje.

Na osnovi arhivskih istraživanja i arheoloških rezultata utvrđen je uvoz staklenih posuda iz njemačkih i talijanskih radionica u srednjovjekovnim gradovima srednje Europe. Ovaj import, a osobito čaše tipa *Krautstrunk*, utjecao je na lokalnu proizvodnju srednjovjekovne keramike. Tako su u Budimu nađene keramičke čaše, datirane u 15. stoljeće, gotovo identičnog oblika i ukrasa kao staklene čaše tipa *Krautstrunk* (BAJALOVIĆ-HADŽI-PEŠIĆ, 1975., 179., Fig. 1.). U mjestu Potěhy (Česka) nađena je keramička čaša koja ima po tijelu ukras izveden apliciranim jagodama unutar kojih je po jedna istaknuta bodlja. Dno te čaše oblikovano je poput staklenih čaša tipa *Krautstrunk* (RADOMERSKY-RICHTER, 1974., br. 72). Datirana je novcem Václava IV. oko godine 1419.

Na osnovi analiziranog usporednog materijala može se zaključiti da su na oblik i način ukrašavanja keramičkih gotičkih čaša iz Glogovnice, Ivanca Križevačkog i Gudovca utjecali opći srednjoeuropski modni tokovi. Posredno preko Ugarske, vidljiv je utjecaj čeških i moravskih oblika čaša, zatim austrijske robe te nekih tekovina njemačkih radionica. Međutim, ne bismo mogli istaknuti neposredan utjecaj bilo koje radionice iz tih zemalja. Ove čaše su vjerojatno proizvod domaćih radionica koje su preuzele opće stilske trendove u načinu ukrašavanja keramičkih čaša i dale im posebno obilježje svoje vlastite radionice. Keramičke čaše iz Glogovnice možemo datirati u 15. stoljeće. Od gotičkih elegantnih

i izduženih oblika, nešto odudara čaša kat. br. 3, no i ona je najvjerojatnije proizvod 15. stoljeća koji je zadržao neke starije stilske odlike. Gotička čaša iz Ivanca Križevačkog grublje je fature i nevjesto izvedena, no usprkos tome nosi sve odlike gotičkih čaša iz 15. stoljeća. Možda je izrađena početkom 15. stoljeća ili je jednostavno proizvod nevjestog majstora. Čaše iz Gudovca možemo datirati po njihovim stilskim obilježjima (te na osnovi brojnih nalaza pećnjaka i ulomaka pećnjaka iz kraja 15. stoljeća na tome lokalitetu (TKALČEC, 1997.) u sam kraj 15. stoljeća.

KATALOG

1. GLOGOVNICA, donji dio čaše (sl. 6.; T. 1., 1)

Arheološko iskopavanje (Gradski muzej Križevci 1999. godine).

Dimenzije: visina sačuvanog dijela - 9,2 cm; maks. promjer - 8,4 cm; promjer dna - 4,3 cm; debljina stijenke - 3,5 mm. *Boja pečenja:* vanjska strana - sivosmeđa; unutarnja strana - crvenkastosmeđa; presjek - siva. *Faktura:* pročišćena glina sa sitnim zrcima pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo. *Oblik:* blago trbušast, tijelo se ravnomjerno izvija iz dna, unutarnja strana dna čaše u sredini ima istaknutu stožastu bradavicu, stojeća površina čaše sastoji se od plitkog prstena debljine 3 mm.

Ukras: vodoravno žlijebljenje izvedeno na brzorotirajućem lončarskom kolu, žljebovi neujednačeni, tri vodoravna niza vrpce ukrašenih otiskivanjem kotačićem tupih zubaca ovalnog oblika, ukras ukošen nalijevo, između nizova ukrasnih vrpce nalaze se pravilno (rijetko) raspoređeni plastični naljepci u obliku stožastih bradavica.

Na dnu se nazire znak u obliku ispupčenog križa.

Kontekst: ∇ 80-100 cm, sjeverni zid, izvan opkopa, 29. 06. 1999. *Pohrana:* Gradski muzej Križevci.

2. GLOGOVNICA, ulomak ramena, trbuha i dna čaše (sl. 7.; T. 1., 3)

Arheološko iskopavanje (Gradski muzej Križevci 1999. godine).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 8,2 cm; maks. promjer - 9,2 cm; debljina stijenke - 5,5 mm. *Boja pečenja:* sivosmeđa; presjek - siva. *Faktura:* srednje pročišćena glina sa sitnim zrcima pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo. *Oblik:* trbušast, sužava se prema dnu i rubu čaše, dno lagano izvučeno. *Ukras:* gusto (neravnomjerno) raspoređen ukras utiskivanjem tupog predmeta po trbuhu posude; pravilno, rijetko raspoređene plastične bradavice na trbuhu; na ramenu rijetko raspoređene vodoravne kanelure. *Kontekst:* ∇ 120 cm, jama uz sjeveroistočni ugao zida, 05. 07. 1999. *Pohrana:* Gradski muzej Križevci.

3. GLOGOVNICA, ulomak čaše, nedostaje rub i ručka (sl. 8.; T. 1., 4)

Arheološko iskopavanje (Gradski muzej Križevci 1999. godine).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 7,3 cm; maks. promjer - 8,9 cm; promjer dna - 7,7 cm; debljina stijenke - 4 mm. *Boja pečenja:* ciglasta do sivo-oker; presjek - svijetlosiva.

Faktura: srednje pročišćena glina sa sitnim zrcima pijeska; tvrdo pečena. *Izrada*: lončarsko kolo. *Oblik*: niska, izrazito trbušasta čaša s ručkom na niskoj, izvučenoj nožici ravnog dna. *Ukras*: gusto raspoređene četiri vodoravne vrpce pravilnih nizova štapićastog ukrasa izvedenog dubokim utiskivanjem na truhu posude (možda kotačićem), po dvije vrpce ukošene na jednu stranu, zatim sljedeće dvije na drugu stranu; vrpce su odvojene žljebovima; na ramenu čaše nešto izdvojena vrpca s istim ukrasom; ispod ručke (nedostaje) ukras na ubadanje ostrim predmetom okruglog presjeka. *Kontekst*: ∇ 90 cm, sjeveroistočni ugao zida, izvana - istočna strana oko crvenog sloja. 01. 07. 1999. *Pohrana*: Gradski muzej Križevci.

4. GLOGOVNICA, donji dio čaše (sl. 9.; T. 1., 5)

Arheološko iskopavanje (Gradski muzej Križevci 1999. godine).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 6,3 cm; maks. promjer očuvanog dijela - 6,5 cm; promjer dna - 6,2 cm; debljina stijenke - 5 mm. *Boja pečenja*: tamnosiva; presjek - siva. *Faktura*: fino pročišćena kaolinska glina sa sitnim zrcima pijeska; tvrdo pečena. *Izrada*: brzrotirajuće lončarsko kolo. *Oblik*: tijelo izduženo, blago konkavno, dno blago izvučeno. *Ukras*: na dnu posude utiskivanje krugova tupim predmetom; dno odvojeno dubokim žlijebom od tijela čaše, na tijelu čaše zonalno ukrašavanje pomoću šablona, očuvane dvije vodoravne vrpce i treća u tragovima s ukrasom utiskivanja šablona - donja vrpca: ukras pravilno raspoređenih ukošenih ljestvica, srednja vrpca: gusto plitko utiskivanje sitnih oštih zubaca koji tvore motiv ukošenih ljestvica, gornja vrpca: isti motiv kao u donjoj vrpci; vrpce odvojene dubokim žljebovima. *Kontekst*: ∇ 70 cm, sjeverni zid, izvan opkopa. 29. 06. 1999. *Pohrana*: Gradski muzej Križevci.

5. GLOGOVNICA, ulomak ramena i vrata čaše (T. 1., 6)

Arheološko iskopavanje (Gradski muzej Križevci 1999. godine).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 3,2 cm; širina očuvanog dijela - 3,7 cm; debljina stijenke - 5 mm. *Boja pečenja*: siva; presjek - siva. *Faktura*: pročišćena glina sa sitnim zrcima pijeska. *Izrada*: brzrotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: plastični naljepak u obliku bradavice. *Kontekst*: ∇ 80-100 cm, sjeverni zid, izvan opkopa. 29. 06. 1999. *Pohrana*: Gradski muzej Križevci.

6. GLOGOVNICA, ulomak tijela čaše (T. 1., 7)

Arheološko iskopavanje (Gradski muzej Križevci 1999. godine).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 3 cm; širina očuvanog dijela - 3,2 cm; debljina stijenke - 5,5 mm. *Boja pečenja*: smeđesiva; presjek - smeđa. *Faktura*: pročišćena glina sa sitnim zrcima pijeska. *Izrada*: brzrotirajuće lončarsko kolo. *Ukras*: guste vodoravne kanelure izvedene na lončarskom kolu; plastični naljepak u obliku bradavice; vodoravna plastična vrpca s ukrasom otiskivanja kotačićem tupih, ovalnih zubaca. *Kontekst*: ∇ 70 cm, sjeverni zid, izvan opkopa. 29. 06. 1999. *Pohrana*: Gradski muzej Križevci.

7. GLOGOVNICA, ulomak tijela čaše (T. 1., 8)

Arheološko iskopavanje (Gradski muzej Križevci 1999. godine).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 3 cm; širina očuvanog dijela - 3,2 cm; debljina stijenke - 5,5 mm. *Boja pečenja*: smeđesiva; presjek - smeđa. *Faktura*: pročišćena glina sa sitnim zrcima pijeska. *Izrada*: brzrotirajuće lončarsko kolo. *Oblik*: na osnovi ovog ulomka tijela čaše na samom prijelazu u rame, može se zaključiti da je čaša bila trbušastog oblika. *Ukras*: nizovi vodoravnih žljebova, izvedeni na lončarskom kolu. *Kontekst*: ∇ 80-100 cm, sjeverni zid, izvan opkopa. 29. 06. 1999. *Pohrana*: Gradski muzej Križevci.

8. IVANEC KRIŽEVAČKI-Groblje, donji dio čaše, nedostaje rub (sl. 15.; T. 1., 2)

Površinski nalaz (T. Tkalčec, 03. 04. 1998. godine).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 8,8 cm; maks. promjer - 5,4 cm; promjer dna - 4,7 cm; debljina stijenke - 6,5 mm (donji dio čaše), 4,5 mm (gornji dio čaše). *Boja pečenja*: sivo-oker; presjek - sivo-oker. *Faktura*: srednje pročišćena glina sa zrcima pijeska. *Izrada*: brzrotirajuće lončarsko kolo. *Oblik*: čaša izduženog oblika, lagano naglašenog trbuha. *Ukras*: vodoravni nizovi plitkih širokih žljebova izvedeni na lončarskom kolu; tri niza ukrasnih vrpce izvedenih otiskivanjem tupim štapićem na donjem dijelu tijela, ukras neravnomjeran, nepravilan, rad neprecizan; dva niza ukrasnih vrpce izvedenih otiskivanjem tupim štapićem na gornjem dijelu tijela, rad neprecizan; niz rijetko raspoređenih plastičnih naljepaka u obliku stožastih bradavica na truhu čaše; jedna bradavica (dio niza) na očuvanom gornjem dijelu čaše - na prijelazu trbuha u rame.

Na dnu se nazire ispupčeni znak u obliku zvijezde, točnije - križa sa šest krakova.

Kontekst: Površinski nalaz na oranici. *Pohrana*: Gradski muzej Križevci.

9. GUDOVAC-Gradina, čaša, oštećena, nedostaje rub (sl. 10., T. 2., 1)

Iskopavanje (Ivan Barešić, arheolog-amater, 1934.-1939. i 1951.-1954. g.).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 13,9 cm; maks. promjer - 7,2 cm; promjer dna - 5,6 cm; debljina stijenke - 4 mm (vrat), 5 mm (truh). *Boja pečenja*: oker; presjek - svijetlosiva. *Faktura*: pročišćena glina sa sitnim zrcima pijeska. *Izrada*: brzrotirajuće lončarsko kolo. *Oblik*: čaša na nozi koja se sužuje prema truhu, valjkastog vrata i izduženog oblika. *Ukras*: nizovi vodoravnih plitkih žljebova na truhu, izvedenih na lončarskom kolu; nizovi vodoravnih dubokih žljebova, odnosno rebara na vratu čaše; tri vodoravne plastične vrpce s ukrasom otiskivanja kružnih i ovalnih motiva štapićem oštrog vrha. Vrpce su raspoređene na prijelazu iz noge u truh. Na truhu te na ramenu čaše. Na vrpicama se nalaze plastični naljepci u obliku bradavica.

Na dnu je utisnuta kružnica promjera 3,7 cm.

Kontekst: nepoznat. *Pohrana*: Gradski muzej Bjelovar.

10. GUDOVAC-Gradina, donji dio čaše (sl. 11., T. 2., 2)

Iskopavanje (Ivan Barešić, arheolog-amater, 1934.-1939. i 1951.-1954. g.).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 10,2 cm; maks. promjer - 7,3 cm; promjer dna - 5,3 cm; debljina stijenke - 5 mm. *Boja pečenja:* smečkasta; presjek - smečkasta do svijetlosiva. *Faktura:* fino pročišćena glina sa sitnim zrcima pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo. *Oblik:* čaša izduženog oblika na nozi koja se blago sužava prema truhu. Vrat i rub nedostaju. *Ukras:* nizovi vodoravnih plitkih žljebova na nozi čaše, izvedeni na lončarskom kolu; nizovi vodoravnih dubokih žljebova na truhu čaše; tri vodoravne vrpce s ukrasom utiskivanja štapićastih, ulijevo ukošenih motiva (predmetom oštrog vrha) i ovalnih, ulijevo ukošenih motiva (predmetom tupog vrha). Jedna vrpca je na prijelazu iz noge u truh. a dvije na truhu.

Kontekst: nepoznat. *Pohrana:* Gradski muzej Bjelovar.

11. GUDOVAC-Gradina, čaša, oštećena, nedostaje rub (sl. 12., T. 2., 3)

Iskopavanje (Ivan Barešić, arheolog-amater, 1934.-1939. i 1951.-1954. g.).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 11,1 cm; maks. promjer - 7,2 cm; promjer dna - 5,3 cm; debljina stijenke - 4 mm (vrat), 5,5 mm (truh). *Boja pečenja:* svijetlo-okker; presjek - svijetlosiva. *Faktura:* pročišćena glina sa sitnim zrcima pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo. *Oblik:* čaša na nozi koja se sužuje prema truhu, valjkastog vrata i izduženog oblika. *Ukras:* gusti nizovi vodoravnih plitkih žljebova na truhu, izvedeni na lončarskom kolu; nizovi vodoravnih dubokih žljebova, odnosno rebra na vratu čaše; tri vodoravne vrpce s ukrasom otiskivanja kružnih i ovalnih motiva štapićem oštrog vrha. Vrpce su raspoređene na prijelazu iz noge u truh, na truhu te na ramenu čaše. *Kontekst:* nepoznat. *Pohrana:* Gradski muzej Bjelovar.

12. GUDOVAC-Gradina, čaša, rub oštećen (sl. 13., T. 2., 4)

Iskopavanje (Ivan Barešić, arheolog-amater, 1934.-1939. i 1951.-1954. g.).

Dimenzije: visina - 12,5 cm; maks. promjer - 7,1 cm; promjer otvora ruba - 5,4 cm; promjer dna - 5,2 cm; debljina stijenke - 4 mm (vrat). *Boja pečenja:* oker-sivkasta; presjek - ista. *Faktura:* pročišćena glina sa sitnim zrcima pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo. *Oblik:* čaša na gotovo ravnoj nozi, valjkastog vrata i izduženog oblika. Rub ravan, blago izvučen. *Ukras:* nizovi vodoravnih dubokih žljebova, odnosno rebra na truhu i vratu čaše; tri vodoravne plastične vrpce s ukrasom otiskivanja kružnih i ovalnih motiva na truhu čaše. Gornja vrpca spretno izvedena, dok su donje dvije nemarno izvedene (kod najniže dolazi do izlaženja motiva iz linije, te preklapanja).

Na dnu se nalazi ispupčeni znak - križ u krugu.

Kontekst: nepoznat. *Pohrana:* Gradski muzej Bjelovar.

13. GUDOVAC-Gradina, ulomak trbuha čaše (T. 3., 1)

Iskopavanje (Ivan Barešić, arheolog-amater, 1934.-1939. i 1951.-1954. g.).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 8,6 cm; širina očuvanog dijela - 8,8 cm; debljina stijenke - 7 mm. *Boja pečenja:* svijetlosmečkasta do siva; presjek - ista. *Faktura:* pročišćena glina sa sitnim zrcima pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće

lončarsko kolo. *Oblik:* ulomak je dio veće keramičke čaše ili pehara. *Ukras:* nizovi vodoravnih žljebova izvedenih na lončarskom kolu; dvije vodoravne vrpce s ukrasom otiskivanja ulijevo ukošenih ovalnih motiva.

Kontekst: nepoznat. *Pohrana:* Gradski muzej Bjelovar.

14. GUDOVAC-Gradina, ulomak trbuha i vrata čaše (T. 3., 2)

Iskopavanje (Ivan Barešić, arheolog-amater, 1934.-1939. i 1951.-1954. g.).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 7,3 cm; širina očuvanog dijela - 7,8 cm; debljina stijenke - 5 mm. *Boja pečenja:* svijetlo-okker, gotovo bijela; presjek - svijetlosiva. *Faktura:* fino pročišćena glina sa sitnim zrcima pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo, vrlo vješti rad. *Oblik:* ulomak je dio čaše naglašenijeg trbuha i valjkastog vrata. *Ukras:* gusti nizovi vodoravnih plitkih žljebova izvedenih na lončarskom kolu - na truhu; duboki vodoravni žljebovi, odnosno rebra na vratu čaše; dvije vodoravne vrpce s ukrasom otiskivanja ulijevo ukošenih ovalnih motiva na truhu i ramenu čaše; po vrpicama plastični naljepci u obliku stožastih bradavica.

Kontekst: nepoznat. *Pohrana:* Gradski muzej Bjelovar.

15. GUDOVAC-Gradina, dno čaše (T. 3., 3)

Iskopavanje (Ivan Barešić, arheolog-amater, 1934.-1939. i 1951.-1954. g.).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 2,4 cm; promjer dna - 5,3 cm. *Boja pečenja:* svijetlosmeđa; presjek - ista. *Faktura:* pročišćena glina sa zrcima pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo, donja ploha dna grubo izrađena. *Oblik:* ravno dno. *Ukras:* pri samome dnu žlijebljenje izvedeno na lončarskom kolu; vodoravna vrpca s ukrasom otiskivanja ulijevo ukošenih ovalnih motiva tupim predmetom.

Kontekst: nepoznat. *Pohrana:* Gradski muzej Bjelovar.

16. GUDOVAC-Gradina, ulomak trbuha čaše (T. 3., 4)

Površinski nalaz (T. Tkalčec, 1996. godine).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 5 cm; širina očuvanog dijela - 3,7 cm; debljina stijenke - 5,5 mm. *Boja pečenja:* svijetlo-okker, presjek - ista. *Faktura:* fino pročišćena glina sa sitnim zrcima pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo, vrlo vješti rad. *Ukras:* gusti nizovi vodoravnih plitkih žljebova izvedenih na lončarskom kolu; dvije vodoravne vrpce s ukrasom otiskivanja kružnih i ovalnih motiva; plastični naljepak u obliku stožaste bradavice na donjoj ukrasnoj vrpci.

Kontekst: površinski nalaz na oranici. *Pohrana:* Gradski muzej Bjelovar.

17. GUDOVAC-Gradina, ulomak čaše (sl. 14., T. 3., 5)

Površinski nalaz (T. Tkalčec, 1996. godine).

Dimenzije: visina sačuvanog dijela - 2,2 cm; širina očuvanog dijela - 3,5 cm; debljina stijenke - 4,5 mm. *Boja pečenja:* tamnosiva; presjek - siva. *Faktura:* fino pročišćena glina sa sitnim zrcima pijeska i dodatkom grafita. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo, sofisticiran rad. *Ukras:* duboko (pri čemu je na unutarnjoj strani čaše došlo do ispupčenja od pritiska) i pliće ubadanje trokuta predmetom oštrog vrha; tragovi slikanja bijelom bojom ili engobom - podlogom

za boju. Trokuticima kao i slikanjem, načinjeni su motivi višecih trokuta i kosih vrpce.

Kontekst: površinski nalaz na oranici. *Pohrana:* Gradski muzej Bjelovar.

18. GUDOVAC-Gradina, ulomak čaše (T. 3., 6)

Iskopavanje (Ivan Barešić, arheolog-amater, 1934.-1939. i 1951.-1954. g.).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 3,8 cm; maks. promjer očuvanog dijela - 6,3 cm; debljina stijenke - 5 mm. *Boja pečenja:* oker (vanjska strana), oker-crvenkasta (unutarnja strana; presjek - oker-crvenkasta). *Faktura:* pročišćena glina sa sitnim zrnima pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo. *Ukras:* nizovi vodoravnih dubokih žljebova, odnosno rebara; dvije vodoravne vrpce s ukrasom plitkog otiskivanja ovalnih, desno ukošenih motiva.

Kontekst: nepoznat. *Pohrana:* Gradski muzej Bjelovar.

19. GUDOVAC-Gradina, dno čaše (T. 3., 7)

Iskopavanje (Ivan Barešić, arheolog-amater, 1934.-1939. i 1951.-1954. g.).

Dimenzije: visina očuvanog dijela - 3,1 cm; promjer dna - 5,9 cm. *Boja pečenja:* crvena (ciglata); presjek - siva. *Faktura:* lošije pročišćena glina sa zrnima pijeska. *Izrada:* brzorotirajuće lončarsko kolo. *Oblik:* ravno dno. *Ukras:* pri samome dnu žljebljenje izvedeno na lončarskom kolu; vodoravna vrpca s ukrasom otiskivanja ulijevo ukošenih ovalnih motiva tupim predmetom; plastični naljepci u obliku stožastih bradavica na ukrasnoj vrpce.

Kontekst: nepoznat. *Pohrana:* Gradski muzej Bjelovar.

LITERATURA

- ANDELIĆ, P., 1975., Un aperçu de la typologie du verre médiéval en Bosnie et en Hercegovine, *Srednjovekovno staklo na Balkanu (V-XV vek)*, *Srednjovekovno staklo na Balkanu (V-XV vek)*, Zbornik radova s međunarodnog savetovanja održanog od 22. do 24. aprila 1974. u Beogradu, Beograd, 167.-175.
- BAJALOVIĆ-HADŽI-PEŠIĆ, M., 1975., Influence du verre sur le façonnement de certains récipients en céramique, *Srednjovekovno staklo na Balkanu (V-XV vek)*, Zbornik radova s međunarodnog savetovanja održanog od 22. do 24. aprila 1974. u Beogradu, Beograd, 177.-182.
- BAJALOVIĆ-HADŽI-PEŠIĆ, M., 1981., *Keramika u srednjovekovnoj Srbiji*, Beograd.
- BERANOVA, M., 1996., K otázce nádob na pití ve 13. a první polovině 14. stól, *Archeologické rozhledy XLVIII (1996.) 3*, Prag, 515.-519.
- BIKIĆ, V., 1994., *Srednjovekovna keramika Beograda*, Arheološki institut Beograd, Beograd.
- BIRTAŠEVIĆ, M., 1970., *Srednjovekovna keramika*, Beograd.
- BIJELAJAC, L.J., 1978., Srednjovekovna keramika sa Dorćola, *Godišnjak grada Beograda XXV*, Beograd, 133.-144.
- BOBOVEC, A., 1998., Arheološka topografija područja grada Kutine, *ZborMosl IV*, Kutina, 12.-23.
- BRANDL, R., 1984. a, Essen und Trinken im spätmittelalterlichen Nürnberg, *Aus dem Wirtshaus Zum Wilden Mann. Funde aus dem mittelalterlichen Nürnberg*, Nürnberg, 11.- 32.
- BRANDL, R., 1984. b, Formen spätmittelalterlicher Keramik, *Aus dem Wirtshaus Zum Wilden Mann. Funde aus dem mittelalterlichen Nürnberg*, Nürnberg, 33.-56.
- BRANDL, R., 1984. c, Keramik, (Die Funde vom Weinmarkt 11, dem Wirtshaus Zum Wilden Mann), *Aus dem Wirtshaus Zum Wilden Mann. Funde aus dem mittelalterlichen Nürnberg*, Nürnberg, 67.-105.
- BRANDL, R., 1984. d, Glas, (Die Funde vom Weinmarkt 11, dem Wirtshaus Zum Wilden Mann), *Aus dem Wirtshaus Zum Wilden Mann. Funde aus dem mittelalterlichen Nürnberg*, Nürnberg, 106.-130.
- BRANDL, R., 1984. e, Keramik, (Die Funde vom Haus Obere Krämergasse 12), *Aus dem Wirtshaus Zum Wilden Mann. Funde aus dem mittelalterlichen Nürnberg*, Nürnberg, 158.-201.
- BRANDL, R., 1984. f, Glas, (Die Funde vom Haus Obere Krämergasse 12), *Aus dem Wirtshaus Zum Wilden Mann. Funde aus dem mittelalterlichen Nürnberg*, Nürnberg, 201.-207.
- CECH, B., 1985., Die mittelalterliche Keramik aus dem Stadtmuseum in Wr. Neustadt, *AAustr 69*, Wien, 251.-307.
- CECH, B., 1987., Die mittelalterliche Keramik aus dem Kamptal und dem Hörner Becken, *AAustr 71*, Wien, 173.-302.
- CHARLESTON, R. J., 1975., *Some english finds of medieval glass with Balkan analogues*, *Srednjovekovno staklo na Balkanu (V-XV vek)*, Zbornik radova s međunarodnog savetovanja održanog od 22. do 24. aprila 1974. u Beogradu, Beograd, 102.-108.
- ČOROVIĆ-LJUBINKOVIĆ, M., 1962., Srpska srednjovekovna gledosana keramika, *Zbornik narodnog muzeja u Beogradu III*, Beograd, 165.-186.
- DOBRONIĆ, L., 1998., Glogovnica - Regularni kanonici Sv. Groba Jeruzalemskog, glogovnički prepoziti i crkva Blažene Djevice Marije, *Tkalčić*, br. 2, Zagreb.
- DOBRONIĆ, L., 1999., *Iz prošlosti Glogovnice*, Matica hrvatska Križevci, Križevci.
- DRAGOUN, Z., 1997., Specifický typ poháru z pražských nálezů (Der spezifische Typ des Becher aus den Prager Funden), *ArchHist 22*, Brno, 321.-329.
- DRAGOUN, Z., 1999., K technologii povrchové úpravy pražských pohárů, *ArchHist 24*, Brno, 347.-349.
- FALKE, O., 1907., Gotisches Steinzeug von Dreihausen, *Kunst und Kunsthandwerk X*, Wien, 295.-309.

- FALKE, O., 1930., Alpine Keramik. *Paulineon. Monatschrift für Freunde und Sammler der Kunst*, Band 6.
- FELGENHAUER-SCHMIEDT, S., 1977., Das Fundmaterial des Hausbergs zu Gaiselberg, NÖ., *AAustri 61/62.*, Wien, 209.-336.
- FISKIČIĆ, C., 1979., Srednjovjekovne čaše iz Orebića i Nevesinja, *VAHD LXXII - LXXIII*, Split, 211.-218.
- GARÁDY, S., 1955., Budapest területén végzett középkori ásatások összefoglaló ismertetése 1931-1941, *BpR XIV*, Budapest, 397.-448.
- GASPARETTO, A., 1975., La verrerie vénitienne et ses relations avec le Levant balkanique au Moyen âge, *Srednjovjekovno staklo na Balkanu (V-XV vek)*, *Zbornik radova s međunarodnog savetovanja održanog od 22. do 24. aprila 1974. u Beogradu*, Beograd, 144.-155.
- GÉRELYES, L., 1990., Die Balkanverbindungen der türkischen Keramik von der budaer Burg, *ActaArchHung 42*, Budapest, 269.-285.
- GÉREVICH, L., 1952., Castrum Budense, *ArchÉrt 79*, Budapest, 150.-171.
- GÉREVICH, L., 1971., *The Art of Buda and Pest in the Middle Ages*, Budapest
- GÓTIKA, 1995., Gotika v Sloveniji - svet predmetov, Ljubljana
- GUŠTIN, M., 1999., Celjske čaše, *Katalog razstave Grofje celjski, Pokrajinski muzej Celje 1999*, Celje, 105.-110.
- GUSTIN, M., 1999., Srednjeveške čaše iz iskopavanja v mestu Celje, *Celjski grofje, stara tema - nova spoznanja, Zbornik mednarodnega simpozija Celje, 27.-29. maj 1998*.
- GYURKY, K. H., 1971., Glasfunde aus dem 13. u. 14. Jahrhundert im mittelalterlichen Dominikanerkloster von Buda, *ActaArchHung 23, fasciculi 1-4*, Budapest, 200.-220.
- GYURKY, K. H., 1981., *Das mittelalterliche Dominikanerkloster in Buda*, Budapest
- HANULJAK, M., 1989., Praveké včasolejinné a stredoveké osídlenie v Chľabe, *SlovArch XXXVIII/1.*, Bratislava, 151.-212.
- HEIDOVÁ D., NECTIVÁL B., 1967., Studie o středověkém skle v Čechách - Studie über das mittelalterliche Glas in Böhmen, *PamArch 58*, Prag, 433.-498.
- HOLL, L., 1952., Használati és díszkerámia a budai várpalotából, *ArchÉrt LXXIX*, Budapest, 179.-185.
- HOLL, L., 1955., Külföldi kerámia Magyarországon (XIII-XVI. század). (Ausländische Keramikfunde des XIII.-XVI. Jahrhunderts in Ungarn), *BpR XVI*, Budapest, 147.-197.
- HOLL, L., 1963. a. Középkori eszerpedények a budai várpalotából (XIII-XV. század), *Mittelalterliche Keramik aus dem Burgpalast von Buda (13.-15. Jahrhundert)*, *BpR XX*, Budapest, 335.-394.
- HOLL, L., 1963. b. Mittelalterliche Funde aus einem Brunnen von Buda, *BpR XX*, Budapest
- HOLL, L., 1990., Ausländische Keramikfunde in Ungarn (14-15. Jh.), *ActaArchHung 42/1-4*, Budapest, 209.-267.
- HOLL, L., PARÁDI, N., 1982., *Das mittelalterliche Dorf Sarvały*, Budapest
- HOMEN, Z., 1998., Rezultati prve etape arheoloških istraživanja u Glogovnici pokraj Križevaca, *VMIKH 3/4*, Zagreb, 22.-26.
- HOMEN, Z., 2000. a. Rezultati arheoloških istraživanja tijekom 1998. i 1999. godine u Glogovnici, *Cris, časopis Povijesnog društva Križevci*, Križevci, 50.-53.
- HOMEN, Z., 2000. b. Glogovnica pokraj Križevaca - rezultati arheoloških istraživanja tijekom 1998. i 1999., *ObavijestiHAD god. 32. (2000.) br. 1.*, Zagreb, 80.-86.
- HORVAT, A., 1968., O slučajnim nalazima s Medvedgrada, *Zbornik "Iz starog i novog Zagreba" IV*, Zagreb
- KERMAN, B., 1997., Srednjeveška kovačnica in talilnica pri Gradu na Goričkem, *Drobtci nekega vsakdana, Archaeologia Historica Slovenica*, Ljubljana, 141.-159.
- KUDRNAČ, J., 1970., *Ključov, staroslovanské hraděstě ve středních Čechách*, Prag
- LAMUT, B., 1993., Poznosrednjeveške in zgodnesrednjeveške najdbe s Ptujja, Preliminarno poročilo o arheoloških izkopavanjih na lokaciji Ptuj - Prešernova ul. 6, *Ptujski arheološki zbornik ob 100-letnici muzeja in Muzejskega društva, Ptuj*, 601.-627.
- LOŽAR, R., 1939., Staroslovansko in srednjeveško lončarstvo v Sloveniji, *GMDŠ 20. (1-4)*, Ljubljana, 180.-225.
- MARKOVIĆ, Z., 1991., Arheološki i stariji povijesni nalazi u koprivničkoj utvrdi, *MuzVjes 14*, 17.-23.
- MARKOVIĆ, Z., 1994., Koprivnica i najbliža okolica od pretpovijesti do kasnoga srednjeg vijeka, *PodiZb 1993/94.*, 107.-127.
- MAZURAN, I., 1956., Arheološko iskapanje u Našicima, *Osježbor, br. V*, Osijek, 95.-120.
- Medieval Ceramics in Czechoslovakia*, 1963., katalog izložbe, Prag
- NEKUDA, V., 1985., *Mstěnice I, Zaniklá středověká ves u Hrotovic*, Brno
- PARÁDI, N., 1956., Ötvös- és üvegpoharak későközépkori cseréputánzatai (Spätmittelalterliche Keramiknachahmungen von geschmiedten und gläsernen Bechern), *FolArch 8*, Budapest, 163.-167.
- POLLA, B., 1959., Stredoveké obilné jamy, *Slovenský národopis SAV VII*, Bratislava
- RADOMERSKY, P., RICHTER, M., 1974., Korpus české středověké keramiky datované mincemi, *Sbornik Národního muzea v Praze XXVIII/2-4*, Prag, 57.-171.
- REGISTAR, 1990., *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, prvo izdanje, Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske, Sekcija arheologa i preparatora, Varaždin
- REGISTAR, 1997., *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, drugo dopunjeno izdanje, Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske, Sekcija arheologa i preparatora, Bjelovar
- SEKELJ IVANČAN, T., 1998., Kasnosrednjovjekovne keramičke čaše iz Sokolovca, Rudina - Čečavca i Kapan - Ivanca, *PrilInstArheolZagreb 13.-14/1996.-1997.*, Zagreb, 161.-177.
- SEKELJ IVANČAN, T., 2001., Early Medieval Pottery in Northern Croatia, Typological and chronological pottery analyses as indicators of the settlement of the territory between the rivers Drava and Sava from the 10th to 13th centuries AD, *BARIntSer 914*, Oxford
- SIMIĆ, Z., 1980., Rezultati arheoloških istraživanja izvedenih u porti beogradske Saborne crkve, *Godišnjak grada Beograda XXVII*, Beograd, 33.-44.
- STANOJEVIĆ, N., 1982., Perlek kod Bečeja - srednjovjekovno naselje, *ArhPregl 23*, 128.-130.
- STEININGER, H., 1967., Die Münzdatierte Keramik des Hoch- und Spätmittelalters, *Carinthia I*, Klagenfurt, 275.-289.
- STRAUSS, K., 1923., *Studien zur mittelalterlichen Keramik*, Leipzig
- ŠIMEK, M., 1993., Kasnosrednjovjekovni nalaz iz Ludbrega, *MuzVjes 16*, 30.-35.
- ŠRIBAR V., 1973., Razvoj srednjeveške keramike na Otoku pri Dobravi, *Slovenski Etnograf 25-26/1972-73*
- ŠRIBAR, V., ŠTARE, V., BREGANT, T., 1973., Časovno opredeljena srednjeveška keramika, *Slovenski Etnograf 25-26/1972-73*
- TAKÁCS, M., 1996., Formschatz und Chronologie der Tongefässe des 10.-14. Jahrhunderts der Kleinen Tiefebene, *ActaArchHung XLVIII, fasciculi 1-3*, Budapest, 136.-195.
- TKALČEC, T., 1997., *Gradina-Gudovac, kasnosrednjovjekovni burg*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za arheologiju, Zagreb
- VATAI, E., 1955., Budapesti ezüsteellet a XV-XVI. századból (Budapester Schatzfunde aus dem XV. und XVI. Jahrhundert), *BpR XVI*, Budapest, 207.-219.
- ŽUPANIJA, 1999., *Županija varaždinska u srednjem vijeku, izložba rujna - prosinac 1999.*, Povijesni odjel, Gradski muzej Varaždin, Varaždin

Zusammenfassung

GOTISCHE KERAMIKGEFÄßE AUS GLOGOVNICA UND IVANČA KRIŽEVAČKI BEI KRIŽEVCI UND GUDOVAC BEI BJELOVAR

In dem Artikel werden spätmittelalterliche Keramikgefäße von den Fundorten Glogovnica - Marienkirche (archäologische Forschungen, durchgeführt vom Stadtmuseum Križevci 1998 und 1999), Ivanec Križevački - Gräberfeld (Fund aus den oberen Schichten) und Gudovac - Gradiņa (Ausgrabungen des Archäologen-Amateurs I. Baresić 1934-1939 und 1951-1954 sowie Funde aus oberen Schichten von 1996) analysiert. Angegeben sind historische Angaben zu jedem Standort, darauf folgt eine Analyse und der Vergleich zu analogen und ähnlichen mitteleuropäischen Funden sowie eine Darstellung des Ursprungs der Motive und Dekorationsstile, die sich an den Gefäßen befinden.

Seit der Zeit des Hauses Anjou blühte in Europa der Handel, so daß Produkte der mitteleuropäischen Werkstätten auch in unsere Gebiete gelangten. Infolge des intensiven Warenaustausches kam es auch zu regem Erfahrungsaustausch unter der Bevölkerung, was das Kennenlernen und Nachahmen der Techniken und Stilarten bei der Herstellung verschiedener ausländischer Produkte ermöglichte, und die hiesigen Töpfer übernahmen die allgemeine Mode, die die Produkte des europäischen Marktes prägte.

Keramikbecher, -krüge und Gefäße begann man im Laufe des 14. und insbesondere Anfang des 15. Jahrhunderts zu benutzen (BERANOVA, 1996: 516). In den Ländern Westeuropas benutzte man Gläser schon ab dem 12. Jahrhundert, beziehungsweise von dem Zeitpunkt an, wo in einem bestimmten Kulturumfeld das Bedürfnis nach der Benutzung von eigenen Trinkgefäßen entstand. In einigen Ländern pflegten noch im 16. und 17. Jahrhundert mehrere Personen aus dem gleichen Gefäß zu trinken (sogar unter den wohlhabenden Gesellschaftsklassen).

Die Keramikbecher stellen die Standardform von Trinkgefäßen dar. Mit Ausnahme von einigen Luxusexemplaren waren die spätmittelalterlichen Keramikbecher meistens Serienprodukte. Obwohl ihre Zahl beschränkt ist, zeichnen sich diese Gefäße durch Formenvielfalt und durch die größere Zahl der Varianten aus, die in einen Typus einzugliedern sind. Gewöhnlich findet man keine zwei identischen Exemplare. Alle Becher einer Serie zeichnen sich durch bestimmte gemeinsame Materialeigenschaften der Keramik aus, es kommt aber zu Abweichungen hinsichtlich der Größe oder der Kombination der üblichen Ziermotive.

Unter den Bechern aus Glogovnica, Ivanec und Gudovac gibt es keine Luxusexemplare, von denen man annehmen könnte, daß sie direkt aus den ungarischen oder anderen mitteleuropäischen Werkstätten importiert wurden. Sie wurden in den Techniken gefertigt, von denen man annimmt, daß sie auch in den einheimischen Werkstätten angewandt worden sein dürften. Sie folgen der Mode und dem Stil der damaligen Zeit, sie lassen sich zu bestimmten Typen der mitteleuropäischen Becher zuordnen und mit den Einflüssen aus be-

stimmten Gebieten verbinden, allerdings wahrscheinlich nicht als Importe.

Die Stielbecher, länglich in der Form, doch mit betontem Bauch, aus Gudovac (Kat.-Nr. 9, 10, 11, 13, 14-16, 18 und 19), sowie der Becher von Glogovnica (Kat.-Nr. 2) erinnern ihrer Form nach an Becher aus den ungarischen Werkstätten, ihre Form, besonders der charakteristische lange zylindrische gerippte Hals, erinnert aber auch an die Becherformen, die in Mähren, der Tschechei und der Slowakei vorkommen. Ihre längliche Form ist den sogenannten Loštice-Bechern ähnlich - charakteristisch für Waren des typisch gotischen Stils.

Das Gebiet des heutigen Nordkroatiens stand unter starkem ungarischen Einfluß, und indirekt kamen über Ungarn auch die Einflüsse und die Mode anderer Länder Mitteleuropas. Die Donau stellte immer eine wichtige Handelsverbindung dar (Regensburg, Wien, Buda), und wahrscheinlich sind auch die Donauseitenarme für den Warenaustausch mit der Tschechei wichtig.

Keramikbecher wurden auch nach dem Vorbild der Trinkgefäße aus anderen Materialien gefertigt, z.B. wurden die konischen Becher mit profiliertem Rand nach den spätmittelalterlichen Gläsern und silbernen Bechern gefertigt (PARÁDI, 1956), und die Stielbecher mit bauch- oder trichterförmigem Kelch nach dem Vorbild der Holzbecher auf hohem Stiel (HOLL-PARÁDI, 1982: 104).

Die Herstellung des Bechers von Glogovnica Kat.-Nr. 4 und des Bechers von Gudovac Kat.-Nr. 17 unterscheidet sich von derjenigen der übrigen Funde - der Ton ist feiner geklärt, die Brennfarbe grau bis schwarz. Ihrer Form nach gehören sie zu konischen Bechern mit bandförmig profiliertem Rand (BIKIĆ, 1994: 87, Gruppe III, Abb. 33: 10-11), und sie entstanden vielleicht unter dem Einfluß der österreichischen Keramik des 15. Jahrhunderts (CECH, 1987; CECH, 1989: 256, Taf. 52/B1-B4), es ist aber wahrscheinlicher, daß sie einheimisches Handwerk darstellen, und daß die österreichischen Einflüsse indirekt über Ungarn erfolgten.

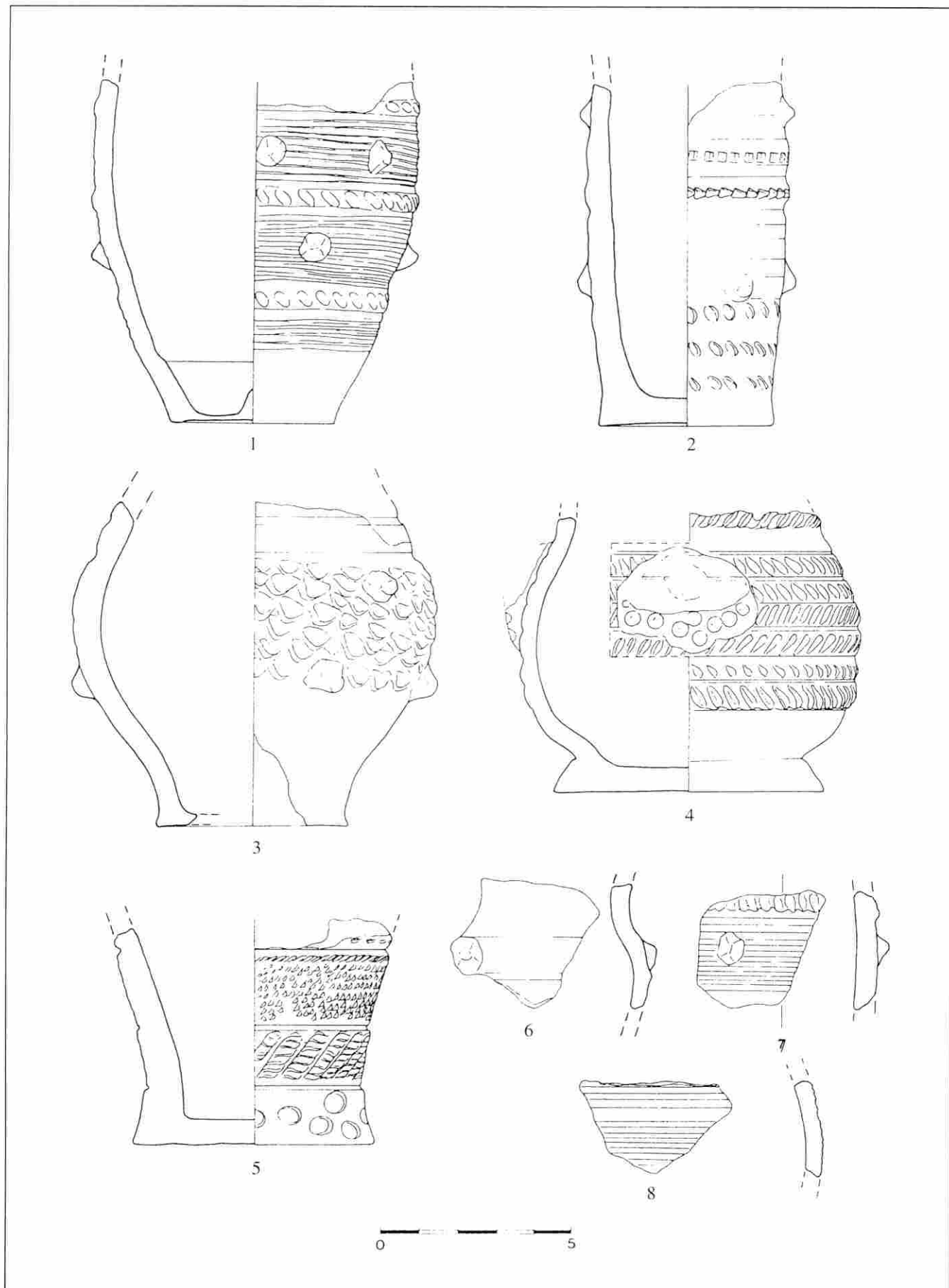
Der Becher Kat.-Nr. 3 ist dem auf dem Florijanski Platz (Bašća) in Koprivnica gefundenen Becher sehr ähnlich (MARKOVIĆ, 1991: 14, T. 2, Nr. 3; MARKOVIĆ, 1994: 124, T. 6, Nr. 4; SEKELJ IVANČAN 2001: T. XXI, 137a-c). Seine Kugelform weist auf die Zeit hin, die dem gotischen Geschmack der länglichen Formen vorangeht. Der Becher wurde in einem Abfallgraben mit sonstigen Funden aus dem 14. und 15. Jahrhundert gefunden. Es ist nicht wahrscheinlich, daß er so lange benutzt wurde und erhalten blieb; wahrscheinlicher ist, daß er im 14. oder 15. Jahrhundert gefertigt wurde.

Das Spezifikum einiger Becher von Gudovac und Glogovnica sowie des Bechers von Ivanec sind warzenförmige beziehungsweise kegelförmige Ausbuchtungen (applizierte Stacheln). Dieser spezifische Zierstil bei Keramikbechern wurde von Gläsern des Typus Noppenbecher und Krautstrunk beeinflusst, die in den venezianischen, beziehungsweise in den mitteldeutschen Glaswerkstätten gefertigt wurden. Diese haben ihren Ursprung in den korinthischen Werkstätten.

Das Motiv der applizierten Tropfen oder Warzen wird im allgemeinen byzantinischen Einflüssen zugeschrieben.

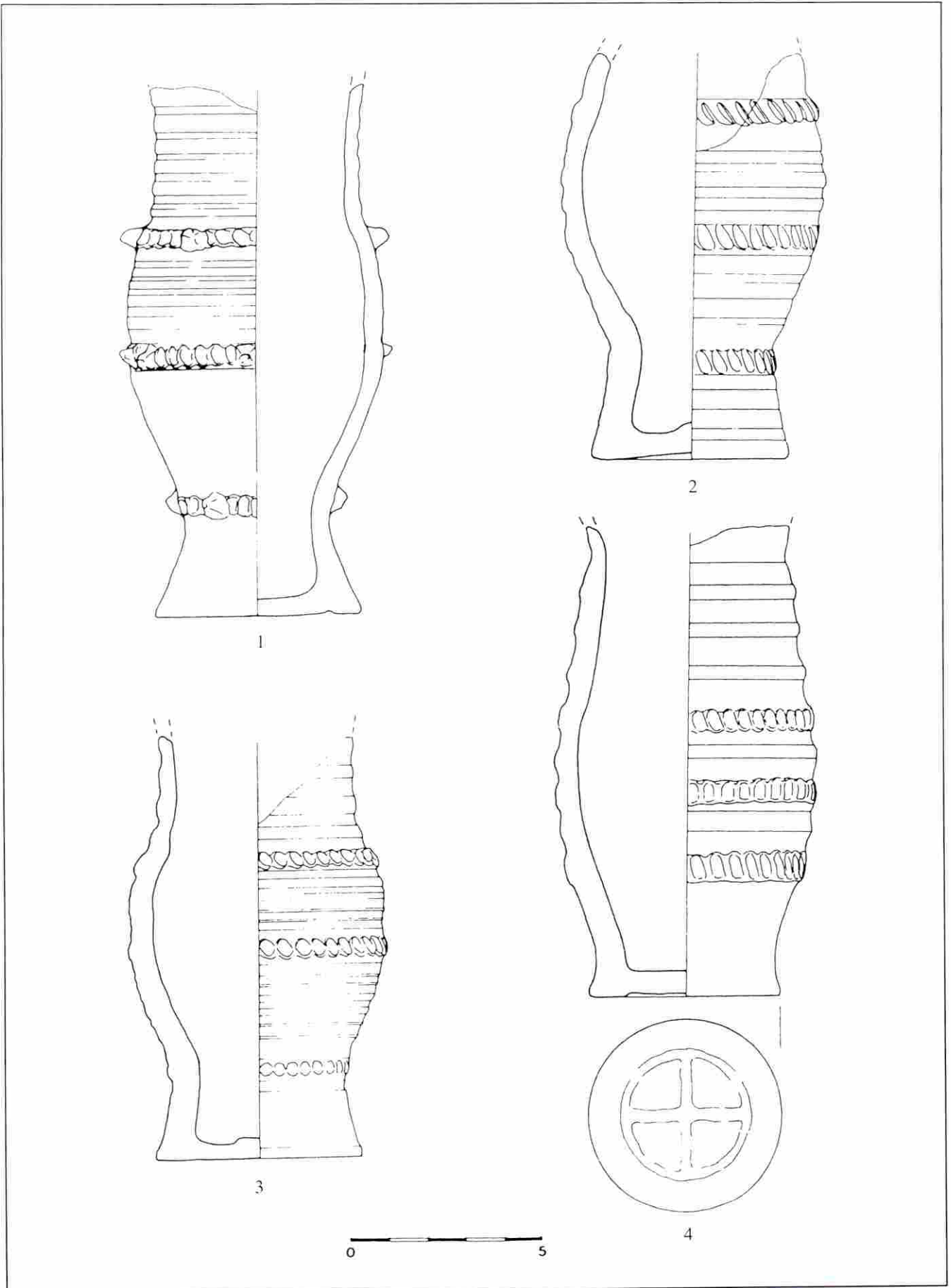
Unter der Herrschaft von Matthias Corvinus in der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts beginnt man, Keramikgegenstände zu fertigen, die an die älteren byzantinischen oder östlichen Vorbilder erinnern (orientalische Einflüsse infolge der Türken - obwohl sie Eroberer sind, werden die Waren in etwa doch ihrer Mode und ihrem Geschmack angepaßt). Dies geschieht auch in Buda.

Aufgrund des analysierten Vergleichsmaterials läßt sich schließen, daß die Form und der Verzierungsstil der gotischen Keramikbecher aus Glogovnica, Ivanac križevački und Gudovac durch die allgemeinen mittelalterlichen Modetrends beeinflußt wurden. Indirekt über Ungarn kommen der Einfluß der tschechischen und mährischen Glasformen, der österreichischen Handwerksgegenstände sowie einige Erzungenschaften der deutschen Werkstätten zum Ausdruck. Allerdings kann man auf einen unmittelbaren Einfluß einer der Werkstätten aus den erwähnten Ländern nicht hinweisen. Diese Becher sind wahrscheinlich Produkte einheimischer Werkstätten, die die allgemeinen Stiltrends in der Verzierung der Keramikbecher übernommen und sie durch Besonderheiten ihrer eigenen Werkstätte geprägt haben. Die Keramikbecher aus Glogovnica lassen sich in das 15. Jahrhundert datieren. Von den gotischen eleganten und schmalen Formen weicht der Becher Kat.-Nr. 3 etwas ab, er ist aber höchstwahrscheinlich im 15. Jahrhundert entstanden und hat einige ältere Stileigenschaften beibehalten. Der gotische Becher aus Ivanec Križevački zeichnet sich durch eine grobere Machart aus und ist ungeschickt gefertigt, trotzdem weist er alle Charakteristika der gotischen Becher aus dem 15. Jahrhundert auf. Vielleicht wurde er Anfang des 15. Jahrhunderts hergestellt, oder er ist einfach ein Produkt eines ungeschickten Meisters. Die Becher aus Gudovac lassen sich aufgrund ihrer Stilmerkmale (sowie aufgrund zahlreicher Funde von Kacheln oder Kachelfragmenten aus dem Ende des 15. Jahrhunderts an diesem Fundort) auf das Ende des 15. Jahrhunderts datieren.

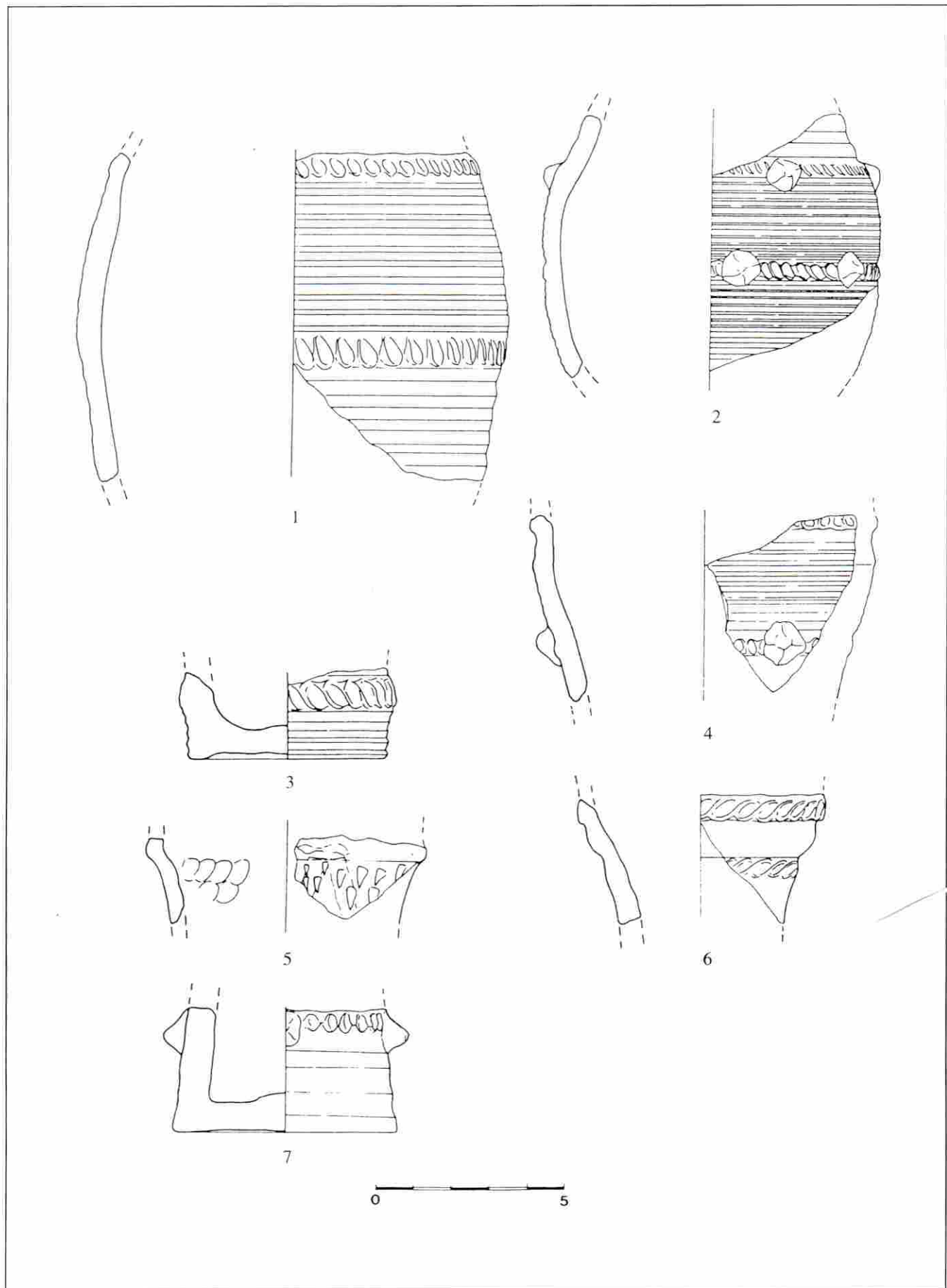
T. 1. Glogovnica - crkva Sv. Marije (1, 3-8); Ivanec Križevački (2)
(crtež IRENA PETRINEĆ)

T. 1. Glogovnica - Marienkirche (1, 3-8); Ivanec križevački (2)
(Zeichnung: IRENA PETRINEĆ)

T. 2. Gudovac - Gradina (1-4) (crtež IRENA PETRINEĆ)

T. 2. Gudovac - Gradina (1-4) (Zeichnung: Irena Petrinec)

T. 3. Gudovac - Gradina (1-7) (crtež IRENA PETRINEC)

T. 3. Gudovac - Gradina (1-7) (Zeichnung: Irena Petrinec)